



ՁԵԿՈՒՅՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՆԱԿՈՐ ՀԱՏՎԱԾԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

**Ոլորտի գործունեության հակիրճ նկարագրություն,
վերահսկողության ընթացիկ մեխանիզմների վերանայում և
կարգավորման միջազգային լավագույն գործելակարգերի
վերլուծություն**

Սույն ուսումնասիրության մեջ ամփոփված տեսակետները, մեկնաբանություններն ու
եզրակացությունները կարող են չհամընկնել ԵԱՀԿ-ի կամ ԵԱՀԿ Երևանյան գրասենյակի տեսակետներին:

Հապավումների ցանկ

ԱՄԸ-ներ - Անվտանգության մասնավոր ընկերություններ

ՊՄԸ-ներ – Պաշտպանության մասնավոր ընկերություններ

ՈՊՊԾ – Ոստիկանության պետական պահպանության ծառայություն

ԱՌՄ - Անվտանգության ոլորտի մարմին

ԽՊՕ-ներ – Խիստ պաշտպանության օպերատորներ

Բովանդակության ցանկ

Հապավումների ցանկ	2
Առաջին գլուխ	
1. Նախաբան.....	4
Երկրորդ գլուխ	
2. Մեթոդոլոգիական հիմնադրույթներ.....	7
Երրորդ գլուխ	
3. Հայաստանում գործող ԱՄԸ-ների նկարագիրը.....	9
Ընդհանուր տեղեկություններ և ԱՄԸ-ների գործունեությունը.....	9
Անվտանգության արդի սպառնալիքները.....	11
Ուժի և հրազենի գործադրում, ինչպես նաև խուզարկության և ծերբակալության լիազորություններ.....	12
ԱՄԸ-ների և այլ ոլորտների միջև եղած կապերը.....	14
Կարգավորում, վարքագիծ և վերահսկողություն.....	14
Պրոֆեսիոնալիզմ և վերապատրաստում.....	15
ԱՄԸ-ների գործունեության ապագա հեռանկարները.....	16
Չորրորդ գլուխ	
4. «Թիկնագորային գործունեության մասին» օրինագծի վերաբերյալ ԱՄԸ- ների դիտողությունները	17
Հինգերորդ գլուխ	
5. Կարգավորման մոդելներ՝ հիմնված միջազգային լավագույն գործելակարգերի վրա.....	19
Վեցերորդ գլուխ	
6. Եզրահանգում և առաջարկություններ.....	28
Օգտագործված աղբյուրների ցանկ.....	31

1. Նախաբան

Անվտանգության մասնավոր ընկերությունները (ԱՄԸ-ներ), որպես ոլորտ, կայացել են ամբողջ աշխարհում: Որոշ պետություններում՝ Ռուսաստան, ԱՄՆ, ՄԹ, Գերմանիա, Իսրայել, Հարավային Աֆրիկա և Ֆիլիպիններ, ազգային ԱՄԸ-ների աշխատակիցների թիվը և ԱՄԸ-ների բյուջեները գերազանցում են անվտանգության պետական ապարատին¹: Մինչև ԱՄԸ-ների գործունեությունը կարող է օգտակար լինել անվտանգության ապահովման համար, շատ հաճախ այդ գործունեության նկատմամբ բավարար հասարակական վերահսկողություն և հսկողություն չի իրականացվում: Սա հատկապես մտահոգիչ է՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ մասնավոր պատվիրատուներին՝ նրանց տրամադրած վճարովի ծառայություններն ավանդաբար պետության իրավապահ մարմինների բացառիկ տիրույթում են եղել: Այս ծառայությունները ներառում են արագ արձագանքում արտակարգ իրավիճակներին, խիստ պաշտպանություն, բեռնափոխադրման և ստատիկ անվտանգության ծառայությունների տրամադրում դեսպանատներին, միջազգային կազմակերպություններին, գործարարներին և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին:

Տնտեսական ազատականացումը՝ հատկապես Եվրոպայում և Հյուսիսային Ամերիկայում հանգեցրել է պետական հատվածի կրճատման և հասարակական անվտանգության հարցում պատասխանատվության փոխանցման ԱՄԸ-ներին: Ըստ որոշ տեսանկյունների՝ այս փոխանցման հիմնական առավելությունը պետության իրավապահ մարմինների աշխատաբեռի կրճատումն է, ինչը թույլ է տալիս նրանց կենտրոնանալու իրենց առանցքային գործառնությունների՝ հանցագործությունների կանխարգելման և իրավապահ գործունեության վրա²: Այս կրճատման թերությունը, սակայն, այն է, որ աստիճանաբար անվտանգության ծառայություններից կարող են օգտվել միայն այն անձինք, ովքեր կարող են դրանց համար վճարել, քանի որ ԱՄԸ-ներն առաջին հերթին առևտրային կազմակերպություններ են: Այն տեսանկյան կողմնակիները, որ պետությունը պետք է հավասարապես երաշխավորի իր բոլոր քաղաքացիների անվտանգությունը՝ անկախ նրանց սոցիալ-տնտեսական դրությունից, պետք է, հետևաբար, իրազեկ լինեն պետական հատվածի կրճատման արդյունքում ի հայտ եկող ներքին անարդարության մասին:

Տարբեր պետություններում ԱՄԸ-ների ստանձնած դերը, նրանց գործունեության անբավարար կարգավորման հետ միասին, թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ պետությունը զիջել է ուժի գործադրման իր մենաշնորհը: Հետևաբար, նպատակը պետք է լինի անվտանգության մասնավոր հատվածը ժողովրդավարական քաղաքացիական վերահսկողության ենթարկելը՝ կանխարգելելու վերջինիս լիազորությունների չարաշահումը և ապահովելու մարդու իրավունքների պաշտպանությունը:

Հայաստանում ԱՄԸ-ների գործունեության հետ կապված որոշ ռիսկեր տեսությունից վերածվել են իրականության: Չնայած, համեմատած պետության իրավապահ մարմինների հետ՝ անվտանգության գրանցված մասնավոր հատվածը փոքրաչափ է աշխատակիցների և բյուջեի առումով, գոյություն չունի ԱՄԸ-ների վարքագծի և/կամ անբարեխղճության իրավական կարգավորում կամ արդյունավետ վերահսկողություն:

Վերջին տարիներին եղել մարդու իրավունքների և Հայաստանի Հանրապետությունում (ՀՀ) գործող օրենքների խախտումներ, որոնք վերագրվում են

¹ Հրաձգային և փոքր տրամաչափի զենքերի հսկողության Հարավ-Արևելյան Եվրոպայի կենտրոն (SEESAC), (2005 թ օգոստոս), «ՀՓՏԶ-ները և անվտանգության մասնավոր ընկերությունները Հարավ-Արևելյան Եվրոպայում. Անվտանգության բացակայության պատճառները թե՞ հետևանքներ», http://www.saferworld.org.uk/images/pubdocs/SALW_and_PSCs.pdf, էջ 1:

² Նույնը, էջ 2:

ինչպես ԱՄԸ-ներին, այնպես էլ՝ մասնավոր կարգով վարձված թիկնապահներին³: Այս ոլորտի հետ կապված ներքին ռիսկերն արդեն ճանաչվել են ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից, որը երկու օրինագիծ է նախապատրաստել մասնավոր թիկնազորային գործունեության մասին 2007 թ և 2009 թ:

Հետևաբար, այս գեկույցի նպատակն է մշակել Հայաստանում գործող ԱՄԸ-ների վերաբերյալ համապարփակ մի ուսումնասիրություն, որը կարող է որպես նախնական ուղեցույց կիրառվել պատասխանատու մարմնի՝ ՀՀ ԱԺ-ի Պաշտպանության, ազգային անվտանգության և ներքին գործերի մշտական հանձնաժողովի կողմից՝ պետությունում ԱՄԸ-ների գործունեությունը կարգավորող օրենքի ընդունման նպատակով առավել մանրակրկիտ մի հետազոտություն իրագործելու համար:

Կարևոր է ի սկզբանե նշել, որ այս ուսումնասիրությունն առաջինն է Հայաստանում իր տեսակի մեջ, և որ դրա շեշտադրումը, հետևաբար, այնպիսի հարցերին պատասխանելն է, ինչպիսիք են.

- Որո՞նք են գործնականում ԱՄԸ-ների դերերը և խնդիրները:
- Ի՞նչ վերահսկողության մեխանիզմներ գոյություն ունեն:
- Որո՞նք են աշխատանքի ընդունման պահանջները:
- Ինչպիսի՞ զենքից կարող են իրավաչափորեն օգտվել ԱՄԸ-ները:
- Ի՞նչ վերապատրաստում են նրանք ստանում:
- Արդյո՞ք նրանք ունեն խուզարկության և առգրավման լիազորություններ:
- Կան արդյո՞ք կապեր ԱՄԸ-ների, անվտանգության պետական ապարատի և/կամ կազմակերպված հանցավորության միջև:
- Արդյո՞ք ներկայիս օրինագիծը պատշաճ կերպով է արտացոլում ողջ ոլորտի կարիքներն ու առանձնահատկությունները:
- Ի՞նչ կարգավորման հիմքեր են գործում միջազգային ասպարեզում:
- Արդյո՞ք դրանց հատկանիշներից մի քանիսի/բոլորի որդեգրումը և կիրառումը իրագործելի է Հայաստանի համատեքստում:

Մինչ պետության անվտանգության մասնավոր հատվածի վերլուծությանն անցնելը, անհրաժեշտ է սահմանել *Անվտանգության մասնավոր ընկերություն* եզրը: Այս թեմայի շուրջ նախկինում կատարված գիտական հետազոտությունները բաժանում են անվտանգության ոլորտի ոչ պետական դերակատարներին երկու դասի. *պաշտպանության մասնավոր* և *անվտանգության մասնավոր ընկերություններ*: Գիտական գրականության մեջ կարելի է հանդիպել երկու եզրերի ամենատարբեր սահմանումներ, սակայն այս հետազոտության համար բավարար են հետևյալ տարբերակումները: ՊՄԸ-ներին կարելի է նկարագրել որպես «ընկերություններ, որոնք մասնագիտացված ծառայություններ են առաջարկում՝ կապված պատերազմների և հակամարտությունների հետ՝ ներառյալ մարտական գործողությունները, ռազմավարական պլանավորումը, հետախուզական տվյալների հավաքումը, ընթացիկ և նյութատեխնիկական օժանդակությունը, վերապատրաստումը, գնումները և տեխսպասարկումը»⁴: ԱՄԸ-ներին, ընդգծելով

³ Տես Սմբատյան, Հասմիկ (13-ը մարտի, 2009 թ), «Հայ ֆոտոլրագրողը դաժանաբար ծեծի է ենթարկվել ԲՈՒՀ-ում տեղի ունեցած վիճաբանության ժամանակ», http://www.rferl.org/content/Armenian_Photojournalist_Severely_Beaten_In_University_Dispute/1509708.html (կայքի վերջին մուտքը՝ 20/05/2009) ԵՎ

Now Public, (24-ը օգոստոսի, 2007 թ), «Թիկնապահները ծեծկռտուք են սարքում Երևանում»,

<http://www.nowpublic.com/bodyguards-fight-yerevan>, (կայքի վերջին մուտքը՝ 20/05/2009) ԵՎ

Հովհաննիսյան Իրինա, (22-ը ապրիլի, 2009 թ), «Հայ պատգամավորների թիկնապահները ձերբակալվել են ճանապարհատրանսպորային կանոնները խախտելու համար»,

<http://www.armenialiberty.org/content/article/1613921.html> (կայքի վերջին մուտքը՝ 26/05/2009)

⁴ Բուզատու, Ան-Մարի (30-ը սեպտեմբերի, 2008 թ), «ՊԱՄԸ-ների կարգավորման եվրոպական գործելակարգեր և միջազգային իրավական փաստաթղթերի միջոցով ՊԱՄԸ-ների կարգավորման մասին առաջարկություններ», Ձինված ուժերի ժողովրդավարական վերահսկողության ժնկի կենտրոն (DCAF), http://www.unwq.rapn.ru/en/analytcs/Expert_Paper_-_Buzatu_Regulatory_Approaches_to_PMSC2.pdf, (կայքի վերջին մուտքը՝ 8/09/2009) էջ 10:

նման ընկերությունների ոստիկանական գործառնությունները, կարելի է բնորոշել որպես առևտրային կազմակերպություններ, որոնք շահույթ ստանալու նպատակով ըստ էության ոստիկանական բնույթի անվտանգության ծառայություններ են մատուցում մասնավոր և կառավարական պատվիրատուներին:

Հայաստանում գոյություն չունեն Պաշտպանության մասնավոր ընկերություններ (ՊՄԸ-ներ): Հետևաբար, այս զեկույցը բացառապես կենտրոնացնում է գրանցված ԱՄԸ-ների վրա: Այս պետությունում գործում են բազմաթիվ ԱՄԸ-ներ, որոնք տրամադրում են ֆիզիկական կամ տեխնիկական պաշտպանություն, կամ էլ՝ երկուսը միասին: Մարդու կողմից կառավարվող ստատիկ և պարենկապահակային անվտանգության, արագ արձագանքման, խիստ պաշտպանության և բեռնափոխադրման անվտանգության ուղեկցման ծառայությունները դասակարգվում են որպես ֆիզիկական պաշտպանության ծառայություններ, մինչդեռ տեխնիկական պաշտպանությունը ներառում է անվտանգության սարքակազմի (hardware) և ծրագրակազմի (software), օրինակ՝ տեսախցիկների կամ էլեկտրոնային ազդանշանային համակարգերի տեղադրում: Անվտանգության մարդու կողմից կառավարվող ֆիզիկական բաղադրիչը հատուկ հետաքրքրություն է ներկայացնում այս ուսումնասիրության շրջանակներում, և դրան անդրադարձ կկատարվի բացառիկ կարգով:

Այս զեկույցը բաժանված է վեց գլխի և ունի հետևյալ կառուցվածքը: Մինչ հաջորդ գլուխը մանրամասնում է հետազոտության մեթոդոլոգիան, երրորդ գլուխը տեղեկություններ է պարունակում Հայաստանում գործող ԱՄԸ-ների վերաբերյալ: Չորրորդ և հինգերորդ գլուխները կազմում են այս ուսումնասիրության իրավական մասը: Չորրորդը քննադատաբար վերանայում է «Թիկնագորային գործունեության մասին» օրինագծի վերաբերյալ՝ ԱՄԸ-ների կողմից ներկայացված դիտողությունները, իսկ հինգերորդը վերլուծում է միջազգային մակարդակում առկա կարգավորման հիմնական շրջանակների առավելություններն ու թերությունները: Ձեկույցն ավարտվում է խորհրդարանական հանձնաժողովին, ԱՄԸ-ներին և ԵԱՀԿ-ի երևանյան գրասենյակին ուղղված առաջարկությունների ցանկով, որոնց հետևելու դեպքում հնարավոր կլինի բարելավել Հայաստանում անվտանգության մասնավոր ոլորտի ժողովրդավարական վերահսկողության մակարդակը:

2. Մեթոդոլոգիական հիմնադրություններ

Հայաստանի անվտանգության մասնավոր հատվածի կարգավորման բացակայությունը խոչընդոտ է հանդիսանում այս հատվածի արդյունավետ պետական վերահսկողության համար: Հետևաբար, ՀՀ ԱԺ-ի Պաշտպանության, ազգային

անվտանգության և ներքին գործերի մշտական հանձնաժողովին անհրաժեշտ տվյալների և վերլուծության տրամադրումն առաջընթացի հիմնավոր և կարևոր քայլերից է: Այս նպատակով տեղեկություններ են հավաքվել պետությունում գործող ԱՄԸ-ների վերաբերյալ, վերանայվել են «Թիկնագորային գործունեության մասին» օրինագծի հետ կապված իրավական խնդիրները և իրականացվել է կարգավորման մոդելների քննադատական վերլուծություն: Վերջում հանձնաժողովին ներկայացվում են առաջարկություններ, որոնք կարող են նախնական ուղենիշ հանդիսանալ ներպետական մակարդակում ճիշտ կարգավորման համակարգի ստեղծման համար:

Հետազոտության մեթոդոլոգիան

Պետությունում գործող անվտանգության մասնավոր հատվածի մասին տեղեկությունները հավաքվել են ֆիզիկական անվտանգության ծառայություններ մատուցող գրանցված տասը ԱՄԸ-ներից ութին և ՀՀ Ոստիկանության պետական պահպանության ծառայության բարձրաստիճան պաշտոնատար անձին տրամադրած հարցաշարի պատասխանների վերլուծության արդյունքում: Հարցաշարն ընդհանուր հարցեր էր պարունակում հայաստանյան ԱՄԸ-ների դերերի և խնդիրների, հրազենի գործադրման, աշխատանքի ընդունման և վերապատրաստման պահանջների, խուզարկության և առգրավման լիազորությունների, վերահսկողության մեխանիզմների, ինչպես նաև այլ ոլորտների (օրինակ՝ անվտանգության պետական ծառայությունների, քաղաքական կուսակցությունների, կազմակերպված հանցավորության) հետ կապերի մասին:

Հայաստանի գործարար տեղեկատվություն (www.spyur.am) պարունակում է այս ոլորտում գրանցված բոլոր ԱՄԸ-ների կոնտակտային տվյալները: Հետազոտության հարցումը նախապատրաստելիս հաշվի է առնվել SEESAC կազմակերպության 2005 թ զեկույցը՝ վերնագրված «ՀՓՏԶ-ները և անվտանգության մասնավոր ընկերությունները Հարավ-Արևելյան Եվրոպայում. Անվտանգության բացակայության պատճառներ թե՛ հետևանքներ», և, համապատասխան փոփոխություններից հետո, օգտագործվել է վերջինիս հարցաշարը: Անց են կացվել լրացուցիչ հարցազրույցներ և/կամ լրացուցիչ տեղեկությունների ձեռքբերման նպատակով ուղարկվել են հարցումներ ԱՄԸ-ներին, եթե տարածված հարցաշարի պատասխանները պարզաբանման կարիք են ունեցել: Ուսումնասիրվել են նաև ԱՄԸ-ների կայքերը, եթե եղել են այդպիսիք՝ լրացուցիչ նյութեր ձեռք բերելու նպատակով:

«Թիկնագորային լիցենզիայի մասին» ՀՀ օրինափոխության քննադատական վերանայումը հիմնված է երեք ԱՄԸ-ների կողմից ներկայացված գրավոր դիտողությունների համեմատական վերլուծության վրա: Լրամշակված օրինագծի պատճենները, հետազոտության հարցաշարի հետ միասին, տրամադրվել են ԱՄԸ-ներին: Հարցազրույցներին մասնակցած բոլոր ԱՄԸ-ները դժգոհ են օրինագծի որոշ մասերի բովանդակությունից և ձևակերպումներից: Հետևաբար, նրանց դիտողությունների համեմատությունը օրինագծի վերջին տարբերակի հետ հիմնավոր կերպով վեր է հանում դրա հնարավոր թերությունները:

Քննադատաբար վերլուծվել են միջազգայնորեն կիրառվող կարգավորման այնպիսի մոդելներ, ինչպիսիք են ինքնակարգավորումը և հիբրիդային կարգավորումը (այլ կերպ ասած՝ կառավարություն-մասնավոր ոլորտ համատեղ կարգավորումը)՝ բացահայտելու, թե որ մեխանիզմն է առավել արդյունավետ ԱՄԸ-ների վերահսկողության ապահովման տեսանկյունից: Այս մոդելներից և ոչ մեկն առանձին վերցված կատարյալ չէ: Միայն դրանց համադրությունը կարող է օգնել անվտանգության մասնավոր հատվածի հետևողական կարգավորմանը: Հետազոտության բացահայտումները հիմնված են համապատասխան գիտական ամսագրերում՝ *Քրեական քաղաքականության և հետազոտությունների եվրոպական հանդես*, *Քրեաաբանության եվրոպական հանդես*, հրատարակված հոդվածների,

ինչպես նաև Եվրախորհրդի Քրեական խնդիրների եվրոպական կոմիտեի, Զինված ուժերի ժողովրդավարական վերահսկողության կենտրոնի, Ռազմավարական ուսումնասիրությունների միջազգային ինստիտուտի և անվտանգության ոլորտի բարեփոխումների ուղղությամբ աշխատող ՀԿ-ների զեկույցների վրա: Ի լրումն սրանց՝ ուսումնասիրվել է նաև Բրիտանիայի Անվտանգության ոլորտի մարմնի կայքը: Քանի որ ԱՄԸ-ների կարգավորման վերաբերյալ տեղեկություններն ավելի քիչ են՝ համեմատած ՊՄԸ-ների հետ, վերջինիս, ինչպես նաև այլ ոլորտների վերահսկողությանը վերաբերող գաղափարները նույնպես, անհրաժեշտության դեպքում, կիրառվել են այս ուսումնասիրության մեջ:

Ուսումնասիրության թերությունները

Հետազոտության այս նախագծի սահմանափակումները կապված են հարցման ընտրանքի հետ: Հետազոտության հարցաշարին պատասխանելու և օրինագծի գնահատում տրամադրելու համար դիմած ութ ԱՄԸ-ներից ութն էլ պատասխանել են հարցաշարին, սակայն դրանցից միայն երեքն են կատարել գնահատումը: Հարցաշարի պատասխանների որակը նույնպես տարբեր է եղել բովանդակության և մանրամասների առումով, ինչը դարձյալ նվազեցրել է կիրառելի պատասխանների թիվը երեքի: Սա կարելի է բացատրել հիմնականում փոքր ԱՄԸ-ների կողմից իրենց գործառնություններին և ոլորտին ընդհանրապես վերաբերող տեղեկությունները կիսելու դժկամությամբ՝ անկախ այն հանգամանքից, որ հետազոտության թիմը բազմիցս երաշխավորել է, որ հաղորդած բոլոր տեղեկությունները կհրապարակվեն առանց հղումների:

Հետևաբար, Հայաստանում ԱՄԸ-ների նկարագրի մասում արտացոլված տեղեկությունների զգալի մասը հիմնված է երեք ընկերությունների կողմից տրամադրված տվյալների վրա: Այլ արժեքավոր մանրամասներ կարող են չբացահայտված մնալ կիրառելի պատասխանների փոքրաթվության պատճառով: Այդուհանդերձ, ձեռքբերված տեղեկությունները կարող են ծառայել որպես լավ ցուցիչներ Երևանում և մարզերում այս ոլորտում գրանցված ընկերությունների դրության մասին: Պատճառները հեկայլն են. ա/ խնդրո առարկա երեք ԱՄԸ-ները ոլորտի առաջատարներն են իրենց ռեսուրսների, պատվիրատուների և անձնակազմի առումով, բ/ հարցազրույցին մասնակցած Հայաստանում ֆիզիկական անվտանգության ծառայություններ մատուցող տասը ընկերություններից ութը հաստատել են, որ միայն իրենք են ծառայություններ մատուցում պատվիրատուներին մայրաքաղաքում և մարզերում: Այստեղ պետք է նշել, որ հարցազրույցին մասնակցած բոլոր ընկերությունները հաղորդել են Հայաստանում իրականացվող չգրանցված ԱՄԸ-ների գործունեության մասին: Այս խնդիրը, լինելով կարևոր ապագա ուսումնասիրությունների համար, պետք է մնա այս ուսումնասիրության շրջանակից դուրս, քանի որ վերջինս բացառապես կենտրոնացնում է արդեն իսկ գրանցված ընկերությունների կարգավորման վրա:

3. Հայաստանում գործող ԱՄԸ-ների նկարագիրը

Անվտանգության մասնավոր ուժեր՝ 1242*

* Ստացված թիվը ներառում է ֆիզիկական պաշտպանություն առաջարկող տասը ԱՄԸ-ներից միայն վեցի աշխատակիցներին: Մնացած չորս ընկերությունները մերժել են ներկայացնել իրենց աշխատակիցների թիվը կամ նրանց հետ հնարավոր չի եղել կապվել: **NB.** հարցազրույցին մասնակցած բոլոր ԱՄԸ-ները հաստատել են, որ պետությունում գործում են բազմաթիվ չգրանցված ԱՄԸ-ներ, ինչպես նաև ձեռնարկություններ, որոնք վարձում են ներքին անվտանգության աշխատակիցների, որոնք որևէ առնչություն չունեն պաշտոնապես գրանցված

Գրանցված ԱՄԸ-ների ընդհանուր թիվը (2009 թ)՝ **18****

3.1. Ընդհանուր տեղեկություններ և ԱՄԸ-ների գործունեությունը

Առաջին երկու ԱՄԸ-ները Հայաստանում հիմնադրվել են 1992 թ ԱՄՆ-ի դեսպանատանը և ԱՄՆ-ի Խաղաղության կորպուսի գրասենյակին անվտանգության ստատիկ ծառայություններ տրամադրելու նպատակով: ԱՄԸ-ների պաշտոնական գրանցումն սկսվել է 1995 թ, երբ անվտանգության տեղական մասնավոր հատվածում տարածվեց ընդարձակման առաջին ալիքը: Սկզբնական շրջանում անվտանգության տեղական մասնավոր ընկերությունների հիմնական պատվիրատուները դիվանագիտական առաքելություններն ու միջազգային կազմակերպություններն էին: Սակայն, 2000 թ ի վեր Հայաստանի առավել բարենպաստ տնտեսական վիճակը և գործարար կյանքի աշխուժացումը հանգեցրեցին ԱՄԸ-ների հատվածի հետագա ընդարձակմանը, քանի որ բազում պատվիրատուների շրջանում ձևավորվել էր պաշտպանության առավել լայն սպեկտրի պահանջարկ: Այսօր այս պատվիրատուները ներառում են խոշոր ազգային և միջազգային ձեռնարկություններ՝ «Ararat Gold Recovery», «France Telecom Group – Orange», «Yerevan Brandy Company – Pernod Richard», «Armentel – Beeline», «Viva Cell», «Pro Credit» բանկը, «Armenian Molybdenum Production» և «Armenia Marriott» հյուրանոցը, եթե նշելու լինենք դրանցից մի քանիսը: Առավել փոքր տնտեսվարող սուբյեկտները, ինչպիսիք են սուպերմարքեթներն ու գիշերային ակումբները, նույնպես վարձում են ԱՄԸ-ների: Բացի այդ, մի շարք պետական հաստատություններ՝ սկսած դպրոցներից և համալսարաններից, վերջացած Երևանի քաղաքապետարանով, կանոնավոր հիմունքներով հատուկ միջոցառումների ընթացքում օգտվում են ԱՄԸ-ների պաշտպանությունից:

Վերջին տարիների ընթացքում ոլորտն այսպիսով համապատասխանեցրել է իր ծառայությունների սպեկտրը նոր պատվիրատուների պահանջներին՝ ներառելով մարդու կողմից կառավարվող ստատիկ և պարեկապահակային անվտանգության, արագ արձագանքման, խիստ պաշտպանության ծառայություններ (թիկնապահներ), բեռնափոխադրումների անվտանգ ուղեկցում, պարտքի վերադարձ, խուզարկության, ինչպես նաև տեխնիկական պաշտպանության՝ անվտանգության սարքակազմի և ծրագրակազմի (էլեկտրոնային հսկողության և ազդանշանային համակարգեր) տեղադրման ծառայություններ: Հարցազրույցներին մասնակցած ութ ԱՄԸ-ներից չորսը նշել են, որ իրենց պատվիրատուների ցանցը ծավալվում է ողջ Հայաստանով մեկ, մինչդեռ մյուս կեսը նշել են, որ կենտրոնացնում են բացառապես Երևանի վրա: Բոլոր ընկերությունների սեփականատերերը պետության քաղաքացիներ են, սակայն երեք ԱՄԸ-ներ նշել են, որ տեխնիկական և վերապատրաստման ոլորտում համագործակցության համաձայնագրեր ունեն Բուլղարիայում, Կանադայում, Ռուսաստանում և ՄԹ-ում գործող ԱՄԸ-ների հետ:

Հայաստանում անվտանգության մասնավոր հատվածի ընդարձակումը վերագրվում է ԱՄԸ-ների կողմից իրենց ծառայությունների համար առաջարկվող մրցակցային գների, որոնք հաճախ առավել ցածր են, քան Ոստիկանության պետական պահպանության ծառայության (ՈՊՊԾ) գները: Ի լրումն սրա՝ ԱՄԸ-ները նշել են, որ մասնավոր պատվիրատուները նախընտրում են վարձել իրենց, այլ ոչ թե Ոստիկանությանը՝ գործարար գաղտնիքները պահպանելու նպատակով, ինչպես նաև

ԱՄԸ-ների հետ: Հայաստանում անվտանգության մասնավոր հատվածի աշխատակիցների թվի հստակ հաշվարկներ կատարելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել այս ստվերային հատվածը:

** 18 ընկերություններից 10-ը տրամադրում են հիմնականում մարդու կողմից կառավարվող անվտանգություն (օրինակ՝ ստատիկ, պարեկապահակային և խիստ պաշտպանության ծառայություններ), իսկ 8-ը տրամադրում են բացառապես տեխնիկական անվտանգության ծառայություններ: Այս ուսումնասիրությունը կենտրոնացնում է անվտանգության՝ մարդու կողմից կառավարվող ծառայություններ տրամադրող 10 ԱՄԸ-ների վրա:

այն պատճառով, որ ԱՄԸ-ների ապահոված պաշտպանության մակարդակը պատվիրատուների կողմից ավելի բարձր է գնահատվում, քան ոստիկանությանը: Այս պնդմանը կտրականապես դեմ էր ՈՊՊԾ-ի՝ հարցազրույցին մասնակցած ներկայացուցիչը, որն իր հերթին քննադատեց պետության տարածքում գործող ԱՄԸ-ներին ցածրորակ ծառայություններ տրամադրելու, ինչպես նաև պետությունում հանցավորության մակարդակի վրա ունեցած ազդեցության համար: Նա ընդունեց, այդուհանդերձ, որ ԱՄԸ-ները որոշակի առավելություններ ունեն, քանի որ առավել ազատ են պատվիրատուների հետ գների շուրջ բանակցելու հարցում, ինչի շնորհիվ նրանց հետ հաճախ են պայմանագրեր կնքում:

Այն փաստը, որ ԱՄԸ-ներն ապահովում են դպրոցների, պետական ԲՈՒՀ-երի և երևանի քաղաքապետարանի անվտանգությունը, որոնք ավանդաբար գտնվել են պետության ոստիկանության իրավասության ներքո, մտահոգություններ է առաջացնում՝ կապված ոստիկանության և անվտանգության մասնավոր հատվածի միջև պայմանագրերի հարցում գոյություն ունեցող հնարավոր մրցակցության հետ: ՈՊՊԾ-ի ներկայացուցիչը, սակայն, հերքել է այս մտահոգությունը: Այդուհանդերձ, ԱՄԸ-ների ներկայիս չկանոնակարգված ունեցությունները ոստիկանության տիրույթ չի չի ք են դարձնում երկուսի համագործակցությունը, ինչը հղի է այն ռիսկով, որ «ԱՄԸ-ներն աստիճանաբար կդիտեն որպես էժան ոստիկանություն, ինչի հետևանքով առավել երկարատև ժամկետում կվերանան անվտանգության պետական ծառայությունները»⁵:

⁵ Հրաձգային և փոքր տրամաչափի զենքերի հսկողության Հարավ-Արևելյան Եվրոպայի կենտրոն (SEESAC), (2005 թ օգոստոս), «ՀՓՏԶ-ները և անվտանգության մասնավոր ընկերությունները Հարավ-Արևելյան Եվրոպայում. Անվտանգության բացակայության պատճառներ թե՞ հետևանքներ», http://www.saferworld.org.uk/images/pubdocs/SALW_and_PSCs.pdf, (կայքի վերջին մուտքը՝ 10/07/2009) էջ ii:

3.2 Անվտանգության արդի սպառնալիքները

1-ին աղյուսակ. հանցագործությունների մասին վիճակագրական տվյալներ, 2006 – 2009 թթ

	Գրանց- ված հանցագոր- ծությունների ընդհանուր թիվը	Մարդու դեմ ուղղված հանց.	Սեփա- կանու- թյան դեմ ուղղված հանց.	Մարդու դեմ ուղղված հանցագործություններ			Սեփականության դեմ ուղղված հանցագործություններ	
				Սպանություն	Դիտավորությամբ մարմնական վնասվածքներ պատճառելը	Բռնաբարություն և բռնա- բարության փորձ	Պետական ունեցվածքի հափշտա- կություն	Մասնավոր ունեցվածքի գողություն
2006 թիվը	7529	837	3104	54	467	8	258	2654
2007 թիվը	6510	711	2805	51	384	5	248	2373
2008 թիվը	3998	498	1710	40	247	9	120	1478
2009 թիվը	6849	1351	2921	34	612	10	169	2621

Հայաստանում գրանցված հանցագործությունների ընդհանուր թիվը վերջին չորս տարիների ընթացքում զգալիորեն տատանվում է՝ համաձայն ՀՀ Ոստիկանության կողմից հրապարակված պաշտոնական վիճակագրության: Սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների՝ հատկապես գողության թիվն ավելի բարձր է, քան մարդու դեմ ուղղված հանցագործությունների թիվը: Ուսումնասիրության կատարման ընթացքում անկում է ապրել սպանությունների՝ որպես մարդու դեմ ուղղված լրջագույն հանցագործությունների թիվը: Ինչպես պետական, այնպես էլ մասնավոր ունեցվածքի հափշտակությունների բարձր թիվը կարող է որպես ցուցանիշ ծառայել առ այն, թե ինչու են աստիճանաբար ավելի ու ավելի շատ պատվիրատուներ ինչպես մասնավոր, այնպես էլ՝ պետական կազմակերպություններից, օգտվում ԱՄԸ-ների ծառայություններից:

Ուժի և հրազենի գործադրում, ինչպես նաև խուզարկության և ձերբակալության լիազորություններ

Ըստ հարցազրույցին մասնակցած ՈՊՊԾ-ի ներկայացուցչի՝ Հայաստանում ԱՄԸ-ներին միայն թույլատրվում է որպես սեփականություն ունենալ և օգտագործել քաղաքացիական զենք՝ համաձայն «Ձենքի մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի: Սրանք հանգում են այնպիսի զինատեսակների, ինչպիսիք են գազային ատրճանակները, օդաճնշիչ զենքը, էլեկտրահարող սարքերը և մահակները: Գազային ատրճանակները պետք է գրանցված լինեն զենքը կրող պահապանի, այլ ոչ թե նրան վարձած ընկերության անունով, նույնիսկ եթե զենքը հանդիսանում է այդ ընկերության սեփականությունը: Կանոնն այն է, որ մի միավոր ժամանակամիջոցում մի գազային ատրճանակը կարող է գրանցված լինել միայն մի պահապանի անունով: Այս իրավիճակն անհարմար է ընկերությունների համար, քանի որ նրանք ստիպված են ապավինելու այն պահապանների նախասահմանված և սահմանափակ թվին, որոնց թույլ է տրվում կրել գազային ատրճանակներ: Բացի այդ, նույնիսկ երբ ատրճանակների սեփականատերերը ԱՄԸ-ներն են, նրանք ժամանակավորապես զրկվում են դրանց սեփականությունից քանի դեռ ատրճանակը գրանցված է առանձին պահապանի անունով: Արդյունքում՝ ԱՄԸ-ներից մեկը նշել է, որ եթե գազային ատրճանակին կցված պահապանը որոշում է աշխատանքից ազատվել, նրա վերջին աշխատավարձը պահում են այնքան ժամանակ քանի դեռ գազային ատրճանակը չի վերադարձվել ընկերությանը: Նման ընթացակարգերը բարդացնում են ԱՄԸ-ների բնականոն գործունեությունը:

ԱՄԸ-ները զեկուցել են, որ հերթափոխի ղեկավարներն անց են կացնում պահապաններին հանձնած ողջ զենքի գրանցում: Ձենքը պահվում է ընկերության տարածքում, կնքված տեղանքում:

Քանի որ ԱՄԸ-ներին արգելված է կրել մահաբեր զենք, այն պատվիրատուները, ովքեր ցանկանում են վարձել խիստ պաշտպանության ծառայող մահաբեր զենքի թույլտվությամբ, պետք է դիմեն ՈՊՊԾ-ի ծառայողի: ՈՊՊԾ-ի՝ հարցազրույցին մասնակցած ներկայացուցչից արդարացրեց այս կանոնը՝ վիճարկելով, որ միայն ոստիկանության ծառայողներն են ստանում պատշաճ վերապատրաստում (ներկայումս եռամսյա տևողությամբ) նման զենքի հետ վարվել կարողանալու համար: ԱՄԸ-ներից մեկը, սակայն, պնդեց, որ անձնական պաշտպանության կարիք և լավ կապեր ունեցող անձանց շրջանում տարածված գործելակարգ է, երբ նրանք իրենց մտերիմներին ընդունում են ՈՊՊԾ՝ նրանց համար ապահովելու մահաբեր զենք կրելու համար անհրաժեշտ գրանցումը: Հարցազրույցին մասնակցած ՈՊՊԾ-ի ներկայացուցչից ժխտել է այս գործելակարգի կիրառումը: Այդուհանդերձ, armenialiberty.org-ում տպագրված մի հոդվածում հղում էր արվում ՀՀ Ոստիկանության պետի նախկին տեղակալ Արարատ Մահտեսյանի հետևյալ խոսքերին. «Եթե գործարարն իր շրջապատում ունի այնպիսի մարդիկ, որոնց նա շատ է վստահում, ոստիկանությունը կարող է քննության առնել նրանց աշխատանքի ընդունման հարցը» և «Եթե նրանք համապատասխանեն մեր պահանջներին, մենք նրանց կարող ենք ընդունել ոստիկանության շարքերը, որպեսզի նրանք կարողանան իրենց պարտականությունները կատարել ոստիկանի ուսադիրներով»⁶: Եթե նման գործընթաց իրոք առկա է,

⁶ Բեդկյան, Աստղիկ (24-ը փետրվարի, 2006 թ), «Կառավարությունն ընդդեմ մասնավոր քիկնապահների օրինականացման», Armtown, <http://www.armtown.com/news/en/rfe/20060224/200602242/>. (վերջին անգամ կայք մուտք է գործվել 26/5/2009):

մտահոգություններ են առաջանում, թե արդյոք հիշյալ համակիրը, որը ՈՊՊԾ ընդունվելու դեպքում կդիտվի որպես լիարժեքորեն որակավորված ոստիկանության ծառայող, ստացել է պատշաճ մասնագիտական և էթիկական վերապատրաստում, որպեսզի լիարժեքորեն որակավորվի որպես ոստիկանության կանոնավոր ծառայող: Պետք է հիշել, որ պետության ոստիկանության ծառայողը սպասարկում է լայն հանրությանը և, հետևաբար, ծառայության մեջ գտնվելու ընթացքում օգտվում է որոշակի իրավունքներից և արտոնություններից, որոնք օգնում են նրան արդյունավետորեն պահպանել օրենքը: ՈՊՊԾ ընդունված՝ գործարարի մտերիմ մարդը երբեք չի սպասարկի հանրությանը, այլ՝ միայն մի մարդու: Հետևաբար, պետք է մանրագնի կերպով վերանայել այն գործընթացը, որով միևնույն արտոնություններն են շնորհվում հիշյալ մարդուն և ոստիկանության կանոնավոր ծառայողին՝ պարզելու, թե արդյոք նման գործելակարգը համապատասխանում է Հայաստանի օրենքներին:

Հարցազրույցներին մասնակցած ԱՄԸ-ները նշել են, որ իրենք իրենց աշխատակիցներին ուսուցանում են ուժ գործադրել միայն այն դեպքում, երբ սպառված են մնացած բոլոր միջոցները, և որ նրանցից պահաջվում է առաջին օգնության սարքավորումներ ունենալ բոլոր ծառայողական վայրերում: Այդուհանդերձ, ըստ ԱՄԸ-ներից մեկի՝ միշտ չէ, որ հնարավոր է առաջին օգնության վերապատրաստում տրամադրել ողջ անձնակազմին:

Քաղաքացիներին խուզարկելու և ձերբակալելու իրավունքների մասին գիտելիքները տարբեր են այս ոլորտում: ԱՄԸ-ները պնդում են, որ պահապաններին թույլատրվում է խուզարկել անհատներին պատվիրատուի տարածքում, երբ պատվիրատուն բացահայտ և գրավոր կերպով լիազորում է այս հարցն ԱՄԸ-ին, ինչպես նաև իր սեփական գործառույթներին: Ինչ վերաբերում է պահապանի՝ ձերբակալելու լիազորություններին, որոշ ԱՄԸ-ներ վիճարկում են, որ իրենց աշխատակիցները որևէ մեկին ձերբակալելու իրավունք որպես այդպիսին չունեն, մինչդեռ այլ ԱՄԸ-ներ պնդում են, որ պահապանները կարող են ժամանակավորապես ձերբակալել անձին պատվիրատուի տարածքում՝ պայմանով, որ մինչ այդ անելը զանգահարել են ԱՄԸ-ի տնօրենին և ոստիկանություն:

ԱՄԸ-ների աշխատակիցների կողմից ուժի գործադրումը կարող է լուրջ ֆիզիկական և/կամ հոգեկան վնաս պատճառել ինչպես տուժածներին, այնպես էլ մեղավորներին: Իրավիճակն էլ ավելի է վատթարանում այն փաստի պատճառով, որ ԱՄԸ-ները մեծ մասամբ չեն ապահովագրում իրենց աշխատակիցներին: Պատճառները կապված են մի կողմից շուկայական ճնշումների հետ, ինչպիսիք են զգալի մրցակցությունն այն պատվիրատուների համար, ովքեր պահանջում են լավագույն ծառայությունները նվազագույն գումարի դիմաց և, մյուս կողմից, Հայաստանում ողջամիտ գնային քաղաքականության բացակայությամբ: Այն ԱՄԸ-ներին, որոնք նախկինում ապահովագրություն են նախատեսել իրենց աշխատակիցների համար մրցութային առաջարկներում, պատվիրատուներն առաջարկել են հանել այդ կետը՝ նվազեցնելու պայմանագրերի ընդհանուր ծախսերը:

ԱՄԸ-ների և այլ ոլորտների միջև առկա կապերը

Հարցազրույցներին մասնակցած բոլոր ԱՄԸ-ները և ՈՊՊԾ-ի ներկայացուցիչը կտրականապես ժխտել են անվտանգության մասնավոր հատվածի և անվտանգության պետական ապարատի միջև որևէ կապերի

առկայության փաստը: Մինչ սա կարող է ճշմարիտ լինել պաշտոնական մակարդակում, շատ հավանական է ոչ պաշտոնական կապերի և շփումների գոյությունը այն պատճառով, որ ԱՄԸ-ների բոլոր աշխատակիցները պետք է ծառայած լինեն զինված ուժերում, իսկ ներկայիս աշխատակիցներից շատերը՝ ներառյալ ղեկավար մակարդակում, ունեն ոստիկանական կամ անվտանգության ծառայության փորձառություն:

3.5 Կարգավորում, վարքագիծ և վերահսկողություն

Հայաստանում անվտանգության մասնավոր հատվածն ընդհանրապես կարգավորված չէ: Գործունեություն ծավալել կարողանալու համար ԱՄԸ-ները պետք է գրանցվեն Պետքնապատկերում: Սակայն գրանցման գործընթացը նույնն է, ինչ և Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների (ՍՊԸ-ներ) համար և հաշվի չի առնում հասարակական անվտանգության այն հավանական ռիսկերը, որոնք կապված են ԱՄԸ-ների հետ: Ներկայումս, ցանկացած անձ օրենքով իրավունք ունի Հայաստանում հիմնելու ԱՄԸ՝ անկախ այն բանից, թե արդյոք ունի նման ընկերություն ղեկավարելու համար անհրաժեշտ որակավորում:

Ըստ ՀՀ Ոստիկանության՝ ՀՀ Արդարադատության նախարարությունն իրավունք ունի ստուգելու, թե արդյոք ԱՄԸ-ները պատշաճորեն գրանցված են: Այդուհանդերձ, անօրինական վարքագծի դեպքում Նախարարությունը չի կարող պահանջել, որ ընկերությունները դադարեցնեն իրենց գործունեությունը, քանի որ անվտանգության մասնավոր հատվածը կարգավորող հատուկ օրենսդրություն չկա: Ներկայումս ԱՄԸ-ների գործունեությունը կարգավորող օրենքներն ընդունվել են անվտանգության մասնավոր հատվածի գործունեության հետ ընդհանրապես որևէ կապ չունեցող պատճառներով և ներառում են.

- «Լիցենզավորման մասին» ՀՀ օրենքը (2001 թ մայիս),
- ՀՀ Աշխատանքային օրենսգիրքը (2006 թ հունվար),
- «Ձեռքի մասին» ՀՀ օրենքը (2008 թ հուլիս):

Ներկայիս կարգավորման միակ այլընտրանքային աղբյուրը ԱՄԸ-ների կողմից ինքնակարգավորումն է: Հարցազրույցներին մասնակցած բոլոր ընկերությունները պնդում են, որ ունեն հաստատված վարքագծի ներքին կանոնագիրք, որը պետք է ընդունեն բոլոր աշխատակիցները: Սակայն, քանի որ չկա մասնավոր անվտանգության որևէ ազգային ընկերակցություն կամ միություն, որը կմշակեր և կվերահսկեր ոլորտի չափորոշիչների կիրարկումը, անհնար է ստուգել, թե արդյոք ԱՄԸ-ներն իրոք պահպանում են այն կանոնները, որոնք սահմանում են իրենց իսկ համար:

Հարցազրույցներին մասնակցած ԱՄԸ-ներից և ոչ մեկը երբեք չէր ենթարկվել իշխանությունների կողմից անցկացվող կանոնավոր տեսչական ստուգման, իսկ մի ընկերություն էլ նշել է, որ հնարավորության դեպքում իրենք խուսափում են անվտանգության ոլորտի և ոստիկանության միջև համագործակցությունից, քանի որ միմյանց դիտում են որպես հակառակորդներ, այլ ոչ՝ գործընկերներ հանցագործությունների դեմ պայքարի ոլորտում: Այս պնդումը, սակայն, չեն պաշտպանել այլ ընկերությունները: Այդուհանդերձ, ընդհանուր համաձայնություն կա այն հարցում որ անվտանգության երկու մատակարարների միջև գոյություն ունի փոխադարձ անվստահություն, իսկ համագործակցություն տեղի ունի միայն այն ժամանակ, երբ ԱՄԸ-ներն այլընտրանք չունեն:

3.6 Պրոֆեսիոնալիզմ և վերապատրաստում

Ընդհանուր առմամբ, հայկական ԱՄԸ-ներն իրենց ոլորտի պրոֆեսիոնալիզմի մակարդակը գնահատում են «չատ ցածր»-ից մինչև «բավարար»:

Չկան որևէ միասնական չափորոշիչներ ԱՄԸ-ների կրթական և մասնագիտական տվյալների վերաբերյալ, բացի բոլոր ընկերությունների կողմից հետևած այն չգրված օրենքից, որ իրենց աշխատակիցները պետք է պետության զինված ուժերում ծառայած լինեն: Զինված ուժերում ծառայած լինելը դիտվում է որպես բավարար ֆիզիկական և հոգեկան առողջության հուսալի ցուցանիշ: Աշխատանքի ընդունման մյուս պահանջները տարբեր են տարբեր ԱՄԸ-ներում: Նրանցից ոմանք պահանջում են, որ թեկնածուներն առաջին օգնության վկայական ունենան, մինչդեռ մյուսները նախընտրում են, որ դիմորդներն ունենան առնվազն միջնակարգ կրթություն, ինչպես նաև տարբեր ուժային կառույցներում՝ ոստիկանություն, անվտանգության ծառայություններ կամ պաշտպանության ոլորտ, աշխատանքի փորձ: ԱՄԸ-ներից մեկը նշել է, որ աշխատանքի չի ընդունում անձանց, ում նկատմամբ քրեական հետապնդում է իրականացվում կամ ով դատվածություն ունի: Սակայն, ըստ այդ նույն ԱՄԸ-ի՝ աշխատակիցների կրթության և փորձառության ստուգումների անցկացումը, որը տարածված գործելակարգ է բազմաթիվ այլ պետություններում, չի անցկացվում Հայաստանում: Հետևաբար, ԱՄԸ-ների համար մատչելի միակ տարբերակն այն է, որ աշխատակիցներից պահանջվում է ներկայացնել նոտարի կողմից հաստատված կամ պաշտոնական գրություն ոստիկանությունից, որը կնշի, որ նրանք դատվածություն չունեն: Այս բարդ գործընթացի պատճառով ԱՄԸ-ները ներկայումս ստուգում են միայն այն աշխատակիցներին, որոնց ուղարկում են բարձր անվտանգության վայրեր, ինչպիսիք են դիվանագիտական առաքելությունները:

Գոյություն չունեն նաև անվտանգության ոլորտի աշխատակիցների վերապատրաստման ընդհանուր չափորոշիչներ, ինչի արդյունքում ձևավորվել է մեթոդների և ուսումնական ծրագրերի մի լայն սպեկտր, որոնց միջոցով ընկերությունները վերապատրաստում են իրենց աշխատակիցներին, որպեսզի նրանք պատրաստ լինեն ստանձնելու պահապանի կամ խիստ պաշտպանության ծառայողի պարտականությունները: Պետք է նշել, որ ոլորտում միանգամայն բացակայում է վստահությունը մեկնելու ուսումնական մեթոդների նկատմամբ: Այս ուսումնասիրության շրջանակներում հարցմանը մասնակցած ութ ԱՄԸ-ներից միայն մեկն ունի միջազգայնորեն ճանաչված ISO 9001 որակյալ կառավարման չափորոշիչները Ստանդարտացման միջազգային կազմակերպությունից:

Աշխատակիցների վերապատրաստման ոլորտում ներդրումները տարբեր ընկերություններում տարբեր են: Որոշ ԱՄԸ-ներ մասնագիտական համագործակցություն են հաստատել Բուլղարիայի, Կանադայի, Ռուսաստանի և ՄԹ-ի ԱՄԸ-ների հետ և դասընթացներ են առաջարկում բանակցություններ վարելու, ռմբային սպառնալիքները կառավարելու, միջադեպերը քննելու, էվակուացումը պլանավորելու, ֆիզիկական վտանգները բացահայտելու, զեկույցներ գրելու և անվտանգության ստուգումների ոլորտում, եթե նշելու լինենք դրանցից մի քանիսը: Այլ ընկերություններ սահմանել են ավելի մեղմ չափորոշիչներ և պահանջում են, որպեսզի իրենց աշխատակիցները կարողանան հարգալից հաղորդակցություն վարել հեռախոսից կամ երկուդի ռադիոսարքերից օգտվելիս, ինչպես նաև անցնեն թմրադեղերի օգտագործման կանոնավոր ստուգումներ:

Ինչպես պրոֆեսիոնալիզմի և վերապատրաստման չափորոշիչները, աշխատավարձերի չափերը նույնպես խիստ տարբեր են և կախված են պաշտոնից, պահպանվող օբյեկտից և շուկայի ներգործությունից: Միջին

ամսեկան աշխատավարձը 50,000 կամ 60,000 ՀՀ դրամ է՝ կախված հերթափոխի գրաֆիկից: Հայտնի է, որ որոշ ընկերություններ իրենց կրտսեր աշխատակիցներին վճարում են 35,000-ից 40,000 ՀՀ դրամ, մյուսները կարող են վճարել 90,000-ից 100,000 ՀՀ դրամ: Ավագ ծառայողները կամ ղեկավարները վաստակում են ամսեկան 120,000-ից 200,000 ՀՀ դրամ՝ կախված աշխատած ժամերի քանակից կամ պարտականությունների բնույթից: Համեմատական կարգով՝ Պետական պահպանության ծառայության ոստիկանության ծառայողն ստանում է 80,000-ից 85,000 ՀՀ դրամ՝ կախված զինվորական կոչումից: Պետք է նշել, որ ԱՄԸ-ների աշխատակիցների վերաբերյալ նշված այս թվերը պարզապես ցուցիչներ են և, հավանաբար, իրականում շատ ավելի ցածր են՝ կախված պատվիրատուի հետ կնքված պայմանագրից:

3.7 ԱՄԸ-ների գործունեության ապագա հեռանկարները

Ըստ ինքնագնահատումների՝ ԱՄԸ-ները խառը կանխատեսումներ ունեն Հայաստանում անվտանգության մասնավոր հատվածի վերաբերյալ: Մի կողմից, անվտանգության աճող պահանջարկը դիտվում է որպես ոլորտի աստիճանական ընդլայնման ցուցանիշ: Այս տեսակետը կիսում են պետության խոշոր ԱՄԸ-ները: Մյուսները կանխատեսում են, որ ներկայումս գրանցված ԱՄԸ-ների թիվը կանխատեսելի ապագայում նույնն է մնալու կամ նույնիսկ անկում է ապրելու ոչ պատշաճ ներքին ֆինանսական կառավարման, Հայաստանի տնտեսության և գոյատևման նպատակով նախկին մրցակիցների հետ միավորվելու պատճառով: Այս զեկույցը գրելու ժամանակ երկու ընկերություններ միավորվելու գործընթացում էին: Հարցմանը մասնակցած բոլոր ԱՄԸ-ները համաձայն են, սակայն, որ անվտանգության մասնավոր հատվածի մանրակրկիտ կարգավորումը հանդես կգա որպես երաշխիք իրենց կողմից հնարավոր մասնագիտական վատ վարքագծի դեմ և, ընդհանուր առմամբ, կնեծացնի անվտանգությունը: «Թիկնագորային գործունեության մասին» օրենքի մշակման հարցում ԱՄԸ-ների կողմից դրսևորած մեծ հետաքրքրության պատճառով խորհրդարանական հանձնաժողովի և անվտանգության ոլորտի միջև կգումարվի աշխատանքային հանդիպում, որպեսզի ընկերությունները կարողանան բարձրաձայնել իրենց մտքերն ու մտահոգությունները:

4. «Թիկնագորային գործունեության մասին» օրինագծի վերաբերյալ՝ ԱՄԸ-ների դիտողությունների վերանայում

«Թիկնագորային գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի վերջին նախագծի (հետայսու՝ օրինագիծ) վերաբերյալ արված իրենց դիտողություններում՝ ԱՄԸ-ները բացահայտել են անորոշություններ և փոփոխության կարիք հետևյալ կետերում.

ա/ թիկնագորային ծառայության սահմանում,
բ/ օտարերկրացիներին ԱՄԸ-ների գործունեությունում ներգրավելու արգելքը,
գ/ ԱՄԸ-ների աշխատակիցների վերապատրաստումը,
դ/ հրազենի գործադրումը,
ե/ հրազենի պատշաճ պահպանումը,
զ/ և ԱՄԸ-ների իրավաչափ վարքագիծն արտակարգ իրավիճակներին արձագանքելիս:

Կարծիք կա, որ ներկայիս նախագծի 3-րդ հոդվածում նշված չէ հետևողական սահմանում, թե ԱՄԸ-ներն ինչ ծառայություններ իրավունք ունեն տրամադրելու իրենց պատվիրատուներին: Մասնավորապես՝ կարծիք կա, որ օրինագիծը տարբերակում չի պարունակում ֆիզիկական և տեխնիկական անվտանգության միջև: Մինչ առաջինը, որպես կանոն, ներառում է մարդու կողմից կառավարվող ստատիկ և պարեկապահակային անվտանգության, արագ արձագանքման, խիստ պաշտպանության ծառայությունները և բեռնափոխադրումների անվտանգ ուղեկցումը, վերջինը վերաբերում է անվտանգության սարքակազմի և ծրագրակազմի, օրինակ՝ տեսախցիկների և էլեկտրոնային ազդանշանային համակարգերի տեղադրմանը: Պետք է նշել, սակայն, որ 9-րդ հոդվածն առավել մանրամասն է սահմանում, թե ԱՄԸ-ներն ինչ ծառայություններ կարող են տրամադրել:

Օրինագծի 2-րդ հոդվածը, որն արգելում է օտարերկրացիների մասնակցությունը Հայաստանի անվտանգության մասնավոր հատվածի գործունեությանը, նույնպես քննադատության է արժանացել ԱՄԸ-ների կողմից: Նրանք փորձել են իրենց համար հստակեցնել հատկապես այն հարցը, թե արդյոք օտարերկրացիներն իրավունք ունեն որպես սեփականություն ունենալու և/կամ տիրապետելու բաժնետոմսերի հայկական ԱՄԸ-ներում: Նրանք անհրաժեշտ են համարել վերանայել այս հոդվածը՝ խուսափելու երկակի մեկնաբանություններից ապագայում:

ԱՄԸ-ների աշխատակիցների ներկայիս վերապատրաստման չափորոշիչները գնահատվել են անբավարար այս ուսումնասիրության շրջանակներում հարցմանը մասնակցած ընկերությունների մեծամասնության կողմից: Ավելի մանրամասն, նվազագույն չափորոշիչները պետք է ներառեն միջնակարգ կրթությունը, զինված ուժերում ծառայությունը, ֆիզիկական և հոգեկան լավառողջությունը, ինչպես նաև դատվածության բացակայությունը դիտավորյալմբ կատարված հանցագործությունների համար: Ներկայիս օրինագծի 11-րդ հոդվածն արդեն իսկ ներառում է այս նվազագույն չափորոշիչները: Այդուհանդերձ, վերապատրաստման լրացուցիչ պահանջներ են սահմանված միայն թիկնապահների համար (տես 17(2)-րդ և 22-րդ հոդվածները) և ոչ՝ այլ ոլորտներում աշխատող պահապանների համար: Ավելին, օրինագիծը չի մատնանշում, թե որ կրթական մարմինն է պատասխանատու անվտանգության պահապանների և թիկնապահների վերապատրաստման համար: Սա հատուկ մտահոգության առարկա է այն ԱՄԸ-ների համար, որոնք նաև հանդես են գալիս որպես վերապատրաստման հաստատություններ թիկնապահների համար: 22(1)-րդ հոդվածը միայն հիշատակում է «համապատասխան լիցենզիա ունեցող ուսումնական հաստատություններ»-ին և չի նշում, թե արդյոք դրանք մասնավոր թե պետական հաստատություններ են⁷:

Վիճահարույց հարց է հրազենի գործադրումը: «Ձենքի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածը սահմանում է զենքի երեք տեսակ՝ ներառյալ

⁷ «Թիկնագորային գործունեության մասին» օրինագիծ, (2009), ՀՀ ԱԺ-ի Պաշտպանության, ազգային անվտանգության և ներքին գործերի մշտական հանձնաժողով:

քաղաքացիական, ծառայողական և մարտական⁸: ՀՀ Ոստիկանության հետ անցկացված հարցազրույցների համաձայն՝ ներկայումս ԱՄԸ-ների թույլատրվում է ունենալ միայն քաղաքացիական զենք, որն, ի թիվս այլ զինատեսակների, ներառում է գազային ատրճանակներ և էլեկտրահարող սարքեր: ԱՄԸ-ները հատկապես քննադատաբար էին տրամադրված լիցենզավորման գործընթացի նկատմամբ, քանի որ ընկերության սեփականությունը հանդիսացող գազային ատրճանակները պետք է անհատական կարգով վերագրանցվեն այն պահապանի անունով, որն այն կրելու է: Համաձայն «Ձենքի մասին» ՀՀ օրենքի 13-րդ հոդվածի՝ անձը, օրինակ՝ ԱՄԸ-ի սեփականատերը կարող է լիցենզիա ունենալ մինչև 5 քաղաքացիական զենքի համար⁹: Այնուամենայնիվ, այս գործընթացը հաշվի չի առնում զենքի վերագրանցումն առանձին պահապանների անունով: Շատ է խոսվում գործող օրենքում փոփոխություն կատարելու անհրաժեշտության մասին, քանի որ այս սահմանափակող միջոցառումներն ուշացումների և ֆինանսական կորուստների պատճառ են դառնում օրինապահ ԱՄԸ-ների համար, որոնք պետք է սպասեն մոր լիցենզիայի տրամադրմանը նախքան կկարողանան մոր շփումներ հաստատել պատվիրատուների հետ:

Հրազենի պահպանման առնչությամբ մի ԱՄԸ ընդգծել է, որ «Ձենքի մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածի պահանջները չափազանց անորոշ են և որ այս հարցի առնչությամբ ավելի կոնկրետ դրույթներ պետք է նախատեսել «Թիկնագորային գործունեության մասին» օրինագծում: Մասնավորապես, ԱՄԸ-ները պետք է ունենան սեյֆ, զենք մաքրելու, լցնելու և դատարկելու անկյուն և զենքի ընդունման գրանցամատյան՝ իրականացնելու գործադրվող ողջ զենքի գրանցումը:

Այն ԱՄԸ-ները, որոնք արագ արձագանքման ծառայություններ են մատուցում պատվիրատուներին, նշել են, որ իրենց համար պետք է հատուկ արտոնություններ նախատեսել, որպեսզի իրենք կարողանան արտակարգ իրավիճակներում կատարել իրենց պարտականությունները: Սրանք նույնպես պետք է նախատեսել օրինագծում՝ ներառելով մեքենաները լուսարձակներով և ձայնային ազդանշաններով զինելուն մասին կետ:

⁸ «Ձենքի մասին» ՀՀ օրենք, (1998 թ հուլիս), ՀՀ ԱԺ-ի Պաշտպանության, ազգային անվտանգության և ներքին գործերի մշտական հանձնաժողով:

⁹ Նույնը, 13-րդ հոդված:

5. Կարգավորման մոդելներ՝ հիմնված միջազգային լավագույն գործելակարգերի վրա

Միջազգայնորեն երեք ամենաընդունված կարգավորման մոդելներն են *ոլորտի ինքնակարգավորումը*, *կառավարության կարգավորումը* և *հիբրիդային կարգավորումը* (մասնավոր ոլորտ-կառավարություն համատեղ կարգավորումը): Վերահսկողության խստացման շարժառիթները և նպատակները զգալիորեն տարբերվում են: Ըստ որոշ տեսաբանների՝ Եվրամիությունում (ԵՄ) անվտանգության մասնավոր հատվածի կարգավորման շահերը պետք է դիտարկվեն շահագրգիռ երեք խմբերի տեսանկյունից, որոնք ներառում են քաղաքացիներին, (մտահոգված ծառայության որակով), անվտանգություն ապահովողներին (մտահոգված մրցակցությամբ) և պետությանը (մտահոգված հասարակական կարգով):¹⁰

Եվրամիությունում ԱՄԸ-ների հանդեպ հսկողություն իրականացնող հաստատությունների տեսակները տարբերվում են և ընդգրկում են (տեղական) ոստիկանությունը (օրինակ՝ Յունաստանում, Դանիայում, Սլովակիայում և Յունգարիայում), տեղական քաղաքացիական իշխանությունները (օրինակ՝ Գերմանիայում, Իտալիայում և Շվեդիայում), ներքին գործերի նախարարությունը (օրինակ՝ Սլովենիայում, Իտալիայում, Լեհաստանում և Նիդեռլանդներում) և արդարադատության նախարարությունը (օրինակ՝ Լյուքսեմբուրգում): Միայն Միացյալ Թագավորությունում և Իռլանդիայում է, որ ստեղծվել են անվտանգության հատուկ մարմիններ, որոնք գործում են պետական և մասնավոր անվտանգության ոլորտների համագործակցության ներքո (այն է՝ հիբրիդային կարգավորմամբ)¹¹:

Ինքնակարգավորում

Գոյություն ունեն ինքնակարգավորման բազում ձևեր և, այդ իսկ պատճառով, ինքնակարգավորումը միատարր (հոմոգեն) սահմանում չունի: Անհրաժեշտ է տարբերակում մտցնել անհատական ինքնակարգավորման, երբ մի համակարգ (օրինակ՝ մի կազմակերպություն) ինքնակարգավորվում է առանց արտաքին օժանդակության, և խմբերի ինքնակարգավորման միջև: Վերջին ձևը կապված է ամբողջ ոլորտի, օրինակ՝ անվտանգության մասնավոր հատվածի, ինքնակարգավորման հետ և հաճախ դեկլարվում է ոլորտի արհմիությունների կողմից¹²: Ջուտ կամ կամավոր ինքնակարգավորումը, որը ենթադրում է ամբողջությամբ մասնավոր, կառավարության ուղղակի միջամտությունից անկախ կանոնակարգման և հարկադրման մեխանիզմ, միջազգայնորեն պակաս ընդունված է: Ի տարբերություն դրա՝ լիազորված մասնակի ինքնակարգավորումը, որը մասնավորեցումը սահմանափակում է կանոնակարգմամբ կամ հարկադրմամբ, առավել լայն տարածում ունի¹³ միջազգային մակարդակում: Մինչ այժմ Հայաստանում ինքնակարգավորումը հիմնված է ընկերությունների, այլ ոչ՝ ոլորտի

¹⁰ Քուլբեր, Ուենդի և Թիմ Քիքլի և Յուստյանա Սուլա, (2003 թ սեպտեմբեր), «Մասնավոր անվտանգության կանադական կարգավորում», Իրավունքի սոցիոլոգիայի միջազգային հանդես, 31 (3), էջ 246:

¹¹ Բորն, Հանս և Մարինա Կապարինի, Էդեն Քոլ, (2006), «Անվտանգության մասնավոր ընկերությունների կարգավորում. կարգավիճակ և հեռանկարներ, Քրեական խնդիրների եվրոպական կոմիտե», Եվրոպայի խորհուրդ, Քրեական խնդիրների եվրոպական կոմիտե, [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/steering_committees/cdpc/Documents/pc-pm%20\(2006\)%2001%20%20e%20\(regulating%20private%20security%20companies\).pdf](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/steering_committees/cdpc/Documents/pc-pm%20(2006)%2001%20%20e%20(regulating%20private%20security%20companies).pdf). (կայքի վերջին մուտքը՝ 15/09/2009), էջ 22:

¹² Գանինգհամ, Նիլ և Ջոզեֆ Ռիս, (1997 թ հոկտեմբեր), «Ոլորտի ինքնակարգավորում. իմստիտուցիոնալ հեռանկար», *Իրավունք և քաղաքականություն*, 19 (4), էջ 364:

¹³ Նույնը, էջ 365:

մակարդակի վրա: Ոլորտի ինքնակարգավորման իրականացման համար անհրաժեշտ է, որպեսզի ընկերությունները համագործակցեն միմյանց հետ: Մեր կողմից անցկացրած հարցազրույցների ընթացքում մենք եկել ենք այն եզրակացության, որ ԱՄԸ-ների մեծամասնությունը հետաքրքրված է ընկերակցություն հիմնադրելով: Հետևաբար, այս գլխի նպատակն է կենտրոնանալ ոլորտի ինքնակարգավորման վրա և, հետևաբար, այս գլխի շեշտադրումը կլինի ոլորտի ինքնակարգավորման վրա:

Ոլորտը շահագրգռված է ինքնակարգավորմամբ երեք պատճառով. առաջին, կառավարությունների կողմից բարձրակարգ կարգավորման ստեղծումը հաճախ դանդաղ գործընթաց է, և ոլորտը ժամանակավորապես կարող է լրացնել այդ բացը: Երկրորդ, ինքնակարգավորման մեխանիզմների որդեգրումը ոլորտին հնարավորություն կընձեռի ազդելու սեփական հատվածի՝ կառավարության վերակարգավորման վրա՝ համոզելով օրենսդիրն կողմնակցել արդեն իսկ ընդունված կանոնները չնչին փոփոխություններով կամ առանց փոփոխությունների: Եվ վերջին, բայց ոչ պակաս կարևոր պատճառն այն է, որ ինքնակարգավորումը մեծացնում է ոլորտի լեգիտիմությունը՝ ցույց տալով կառավարությանը և պատվիրատուներին մասնագիտական բարձր չափորոշիչներով ծառայություններ մատուցելու իրենց համձնառությունը:¹⁴

Ոլորտի արհմիությունները սովորաբար պատասխանատու են ինքնակարգավորման մեխանիզմների մշակման համար, հաճախ՝ վարքագծի կանոնների տեսքով: Սա կամավոր միջոց է, որն ընդգրկում է էթիկայի և/կամ մարդու իրավունքները հարգելու վերաբերյալ մի շարք չափորոշիչներ և կանոններ, որոնք ընկերությունը կամ ոլորտը որոշում է պահպանել իր առօրյա գործունեության ընթացքում: Ոլորտի մակարդակում վարքագծի բարձրակարգ կանոններից են Անվտանգության ծառայությունների եվրոպական կոնֆեդերացիայի (CoESS), «Uni Europa»-ի, ինչպես նաև SEESAC-ի «Սարայելոյի մասնավոր անվտանգության ընկերությունների վարքագծի կանոնները»:¹⁵

Հայաստանում, հարցմանը մասնակցած ԱՄԸ-ների մեծամասնությունը նշել են, որ հետևում են վարքագծի սեփական կանոններին, որոնք ունեն ինչպես բովանդակային, այնպես էլ մանրամասների տարբերություններ: Պատճառն այն է, որ այս ոլորտում դեռևս գոյություն չունի իր բոլոր անդամների կողմից ընդունված մեկ միասնական վարքականոն ունեցող ընկերակցություն: Ընկերակցությունը կկարողանար նվազեցնել առկա վարքականոնների քանակը՝ ընտրելով բոլոր վարքականոնների լավագույն տարրերը և ստեղծելով մի միասնական տարբերակ: Այս տարբերակը հաճախ հասու չէ պետական իշխանություններին, որոնք բացարձակապես զուրկ են վարքականոն ստեղծելու և դրա կիրառմանը հետևելու համար անհրաժեշտ հատկություններից:¹⁶

Արդյունավետ վարքագծի կանոնները, ըստ դը Նեվերսի, պետք է ներառեն համապարփակ ռազմավարություններ առ այն, թե. ա) ինչպես պետք է ընկերակցությունը հաղորդակցվի կառավարության և հասարակության հետ, բ) ինչ տիպի վերահսկողության և հաշվետվողականության պետք է ենթարկվեն իր անդամները, գ) ինչ պատժատեսակներ պետք է կիրառվեն անդամների հանդեպ

¹⁴ Փերսի, Սարա, (2006), «Ոչ պաշտոնական կարգավորում», Adelphi Series, 46 (384), էջ 58:

¹⁵ «CoESS & Uni Europa» (2003 թ հուլիս), «Վարքագծի և էթիկայի կանոններ անվտանգության մասնավոր հատվածի համար», www.coess.org/documents/code_of_conduct.pdf. (կայքի վերջին մուտքը՝ 28/9/2009) Եվ Հրաձգային և փոքր տրամաչափի զենքերի հսկողության Հարավ-Արևելյան Եվրոպայի կենտրոն (SEESAC) (2006 թ հուլիս), «Անվտանգության մասնավոր ընկերությունների Սարայելոյի վարքագծի կանոնները», <http://www.saferworld.org.uk/images/pubdocs/Code%2520of%2520conduct.pdf> (կայքի վերջին մուտքը՝ 28/9/2009):

¹⁶ Փիրսոն, Ռուբ և Ջիլ Սեյֆանգ, (2001), «Նոր հույս թե՞ կեղծ արևամուտ. Վարքագծի կամավոր կանոններ, աշխատանքի կարգավորում և սոցիալական քաղաքականություն գլոբալացվող աշխարհում», Համաշխարհային սոցիալական քաղաքականություն, 1 (1), էջ 68:

վարքագծի կանոնների խախտման դեպքում և դ) ինչ առավելություններ են ընձեռվելու ինքնակարգավորմանը մասնակցող ընկերություններին: Ըստ դր Նեվերսի. «Կառավարության և հասարակության հետ կանոնավոր հաղորդակցությունն այս հատվածի գործունեության վերաբերյալ մեծ կարևորություն ունի հաշվետվողականության պարտավորության իրականացման համար: Նույնը ճիշտ է նաև վերահսկողության և հաշվետվողականության դեպքում: Առանց թափանցիկության հնարավոր չէ ոչ գնահատել և ոչ էլ հսկել ընկերության կողմից վարքականոնի պահպանման մակարդակը: Պատժատեսակների կիրառումն էական է ինքնակարգավորման արդյունավետության ապահովման համար: Մի ընկերակցություն, որ լույս քաջալերում է ընկերություններին ընդունելու վարքագծի կանոններ, առանց դրանք խախտելու դեպքում պատժի սպառնալիքի, ստեղծում է մի միջավայր, որտեղ բացասական հեղինակություն ունեցող ընկերությունները կարող են միանալ ընկերակցությանը իրենց հեղինակությունը բարձրացնելու համար՝ առանց փոփոխելու իրենց վարքագիծը: Վարքագծի կանոնների ընդունման առավելությունները ևս պետք է հստակեցվեն ընկերության համար: Հատկապես բարձր մրցակցություն ենթադրող ոլորտներում ընկերությունները գիտակցում են այսպիսի կանոնների առավելությունները, քանզի ցանկանում են պատասխանատու և արհեստավարժ երևալ իրենց պատվիրատուների առջև¹⁷:

Ոլորտի ինքնակարգավորումը, որին օժանդակում է այդ գործընթացը վերահսկող ընկերակցությունը, բազում առավելություններ ունի: Առաջին, ի տարբերություն պետության, ընկերակցություններն ունեն ներկայացվող ոլորտի մասին փորձագիտական և տեխնիկական գիտելիքի առավել բարձր մակարդակ և ի գործ են իրատեսական գնահատականներ տալու նորարարական հնարավորությունների մասին¹⁸: Ինքնակարգավորման մեկ այլ առավելություն է դրա պարզությունը: Չեն պահանջվում ոչ նոր օրենսդրություն և ոչ էլ կառավարական մակարդակի երկար քննարկումներ, քանզի ընկերակցությունները որոշում են չափորոշիչները և պարտադրում դրանք ողջ ոլորտին¹⁹: Ֆինանսական տեսանկյունից ևս ինքնակարգավորումն ունի իր առավելությունները, քանի որ դրա հետ կապված վարչական ծախսերն ամբողջությամբ կրում է ոլորտը: Պետական կարգավորման դեպքում կրած բոլոր ծախսերը կվճարվեին հարկատուների գրպաններից²⁰: Իրենց ներքին գիտելիքի միջոցով, ոլորտի ընկերակցությունները կօգնեն տարբերակում մտցնելու այն ընկերությունների միջև, որոնք ցանկանում են գործել օրինական միջավայրում և նրանց, որոնք չեն ցանկանում: Օրինապահ ընկերություններին առաջարկելով ընկերակցության անդամությունը և լրացուցիչ համաձայնագրերի հեռանկարներ այնպիսի պատվիրատուների հետ, որոնք նախընտրում են վարձել հուսալի ընկերություններ, ընկերակցությունը կարող է բարերար ազդեցություն ունենալ օրինախախտ ընկերությունների վրա, որոնց անդամություն չի առաջարկվել, բայց որոնք հարկ են համարում ընդունելու կազմակերպության կողմից սահմանված կանոնները գործարար հնարավորություններից չզրկվելու նպատակով²¹: Կարգավորման կանոնների խախտումը կարող է լրացուցիչ կերպով պատժվել այնպիսի ոչ պաշտոնական պարտադրանքի միջոցներով, ինչպիսիք են ամոթանքը և ընկերության վատ գործունեության հրապարակումն ընկերակցության կողմից, որն ընտրություն ունի օրինախախտ ընկերությանն ի ցույց դնելու ինչպես ոլորտի ներսում,

¹⁷ դր Նեվերս, Ռենն, (2008 թ օգոստոս), «Վստահիր, բայց ստուգիր. ինքնակարգավորման արդյունավետությունն անվտանգության մասնավոր ոլորտի համար», http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/7/9/0/5/p279054_index.html. (կայքի վերջին մուտքը՝ 10/9/2009), էջ 6-7:

¹⁸ Օգուս, Էնթոնի, (1995) «Ինքնակարգավորման վերափոխման պարտավորում», Իրավաբանական ուսումնասիրությունների Օքսֆորդի հանդես, 15 (1), 97-98:

¹⁹ Փերսի, Ս., էջ 58:

²⁰ Օգուս, Է. էջ 98:

²¹ Փերսի, Ս., էջ 58:

այնպես էլ՝ լայն հանրության առջև: Սա, ինչպես նշվում է, կարող է համոզել աչքի ընկած ընկերություններին փոխելու իրենց վարքագիծը և ենթարկվելու ընկերակցության կողմից սահմանված չափորոշիչներին:²²

Այդուհանդերձ, ընկերակցությունների՝ կարգավորում պարտադրելու կարողությունները տարբերվում են և պետք է ուշադիր վերլուծության ենթարկվեն նախքան թույլ տալը, որ այս կազմակերպությունները հսկեն ամբողջ ոլորտի վարքագիծը: Ոլորտի ընկերակցության կողմից ոլորտի ինքնակարգավորմանը վերաբերող ամենատարածված քննադատության համաձայն այն հավասարազոր է «ճտերին վանդակում պահելու վերաբերյալադվեսի առարկությունը»²³: Անվտանգության մասնավոր ոլորտի կողմից տրամադրվող ծառայությունների զգայուն բնույթի պատճառով, հենց ոլորտի կողմից հիմնված ընկերակցությունը չի կարող դրա լավագույն դիտորդը լինել: Չպետք է մոռանալ, որ ընկերակցության առաջնահերթ խնդիրն է ներկայացնել և պաշտպանել իր անդամների շահերը կառավարության և այլ կողմերի առջև: Հետևաբար, նշվում է, որ ընկերակցությունը գուցե չցանկանա խստորեն պարտադրել և կամ պատժել այն ընկերություններին, որոնք չեն ենթարկվել կանոններին: Այդ իսկ պատճառով արտաքին կարգավորումը պետք է ավելի խիստ լինի:²⁴ Այս փաստարկը հաստատվել է բազմաթիվ ուսումնասիրությունների միջոցով, որոնք գալիս են այն եզրակացության, որ ընկերակցությունները, որպես կարգավորման միակ մարմիններ, արձանագրել են իրավախախտ անդամներին չափորոշիչների պարտադրման թույլ արդյունքներ²⁵:

Նույնիսկ երբ ընկերակցությունը խոստանում է խստորեն պարտադրել իր սեփական կանոնները, ինչպես նաև գործել օբյեկտիվորեն, այն կարող է հասնել հաջողության միայն այն դեպքում, երբ ոլորտին պատկանող բոլոր ընկերություններն ընկերակցության անդամներ են: Այդուհանդերձ, քանի որ անդամությունը կամավոր հիմունքներով է, երաշխիք չկա, որ ընկերակցությունը կարող է արդյունավետ կարգավորիչ լինել, քանզի այն չի կարող պատժել այն ընկերություններին, որոնք իր ենթակայության տակ չեն գտնվում՝ նախընտրելով անդամներ չլինել²⁶: Ելնելով այն բանից, որ ընկերակցության տրամադրության տակ եղած սահմանափակ պատժատեսակները (օրինակ՝ հեռացնելը) կիրառելի են ավելի շուտ ընկերությունների, քան անհատների հանդեպ, նրանք նաև հնարավորություն չունեն կանխելու կամ պատժելու անհատ աշխատողների կողմից կատարված հանցագործությունները:²⁷

Վերջին, բայց ոչ պակաս կարևոր կետն այն է, որ իրավախախտ անդամների հեռացումը նույնպես պատժի ոչ հուսալի մեթոդ է, քանզի ցածրակարգ ընկերությունները կարող են շարունակել գործունեությունը և նույնիսկ հաջողակ դառնալ՝ գործելով հանրային շահից դուրս: Սա հատկապես ճիշտ է անվտանգության ոլորտի դեպքում, որը բնորոշվել է որպես աճող ոլորտ, որտեղ անօրինական գործունեությունը կարող է քաջալերվել՝ մասնավորապես այն պատվիրատուների կողմից, որոնք իրենք կասկածելի անցյալ ունեն:²⁸

²² Ղը Նեվերս, Ռենե, (2008 թ օգոստոս), «Վստահիր, բայց ստուգիր. ինքնակարգավորման արդյունավետությունն անվտանգության մասնավոր ոլորտի համար», http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/7/9/0/5/p279054_index.html. (կայքի վերջին մուտքը՝ 10/9/2009), էջ 5:

²³ Փերսի, Ս., էջ 59:

²⁴ Փերսի, Ս., էջ 59:

²⁵ Օգուս, Է. էջ 108 ԵՎ Քինգ, Էնդրյու Ա և Մայքլ Ջ. Լենոքս, (2000 թ օգոստոս), «Ոլորտի ինքնակարգավորում առանց պատժատեսակների. Քիմիական արդյունաբերության պատասխանատու իրավունքները ծրագրող», Կառավարման ակադեմիայի հանդես, 43(4), էջ 713:

²⁶ Փերսի, Ս., էջ 59:

²⁷ Փերսի, Ս., էջ 59:

²⁸ Օ'Քոննոր, Դենիել և Ռենդի Լիպպերտ, Քելլի Գրինֆիլդ և Ֆիլ Բոյլ, (2004 թ հունիս), ««Հանգիստ հեղափոխությունից» հետո. Օնթարիոյի պայմանագրային անվտանգության գործակալությունների ինքնակարգավորումը», Ոստիկանություն և հասարակություն, 14(2), էջ 151:

Կառավարության կարգավորում

Պետական կարգավորումը, ի հակադրություն ոլորտի ինքնակարգավորման, կարող է բարձրացնել հասարակական անվտանգությունը, քանի որ ոլորտի վերահսկողության համար պատասխանատու պետական մարմինն առավել հակված կլինի խստորեն կանոններ պարտադրելու և/կամ պատժելու օրինախախտ ընկերություններին, քան ոլորտի ընկերակցությունը: Չպետք է մոռանալ, որ ընկերակցությունը նախ և առաջ ներկայացնում և պաշտպանում է ոլորտի շահերը կառավարության առջև և, այդ պատճառով, կարող է չցանկանալ պարտադրել կանոններ, որոնք վնասում են իր անդամներին: Պետական կարգավորողները կանգած չեն այս երկընտրանքի առջև, քանի որ նրանք հաշվետու են լայն հանրությանը:

Այդուհանդերձ, գործնականում, ԱՄԸ-ների կարգավորումը միայն պետական իշխանությունների (օրինակ՝ ներքին գործերի նախարարության կամ արդարադատության նախարարության) կողմից հաճախ խնդրահարույց է և նույնպես ոլորտի արդյունավետ վերահսկողություն չի երաշխավորում: Թերությունները, որոնք մատնանշվել են պետության կողմից վերահսկվող ԱՄԸ-ների կարգավորման ուսումնասիրության ընթացքում միջազգայնորեն կապված են կարգավորման ռեսուրսների անբավարար ծավալի, պատասխանատու իշխանությունների կողմից ԱՄԸ-ի աշխատակազմի համար ցածր որակավորման չափորոշիչներ սահմանելու, բյուրոկրատական անարդյունավետ ընթացակարգի հետևանքով լիցենզիաներ տալու երկարատև ձգձգումների և իրավապահ մարմինների և ԱՄԸ-ների միջև շահերի բախումների հետ:

Երկրների մեծ մասում ԱՄԸ-ները կարգավորվում են լիցենզավորման համակարգի միջոցով: Այս համակարգի օգնությամբ կարգավորող մարմինը կարող է թույլտվություն (օրինակ՝ լիցենզիա) տալ ԱՄԸ-ին և/կամ դրա աշխատակիցներին, եթե լիցենզիա հայցողը կատարել է հատուկ պահանջները (օրինակ՝ աշխատողների մասնագիտական վերապատրաստում, զենք կրելու և պահելու թույլտվություն):

Այդուհանդերձ, այս մոդելի հետ կապված խնդիրներ են առաջանում այն ժամանակ, երբ հակամրցակցային վարքագծի առաջացման վտանգ է ի հայտ գալիս: Համաձայն Յունիջաթի և այլքի՝ դա կարող է առաջ գալ, երբ ոստիկանական ուժերը շահույթ ստանալու նպատակով լիազորված են տրամադրելու անվտանգության նույն ծառայությունները, ինչ ԱՄԸ-ները: Վերցնենք Սերբիայի օրինակը, որտեղ Ներքին գործերի նախարարությունը (ՆԳՆ) պատասխանատու է ԱՄԸ-ներին աշխատանքի լիցենզիա (իրավունք) տրամադրելու համար, և ըստ հեղինակների, մեծ ռիսկ կա, որ ոստիկանությունը, որը ենթարկվում է ՆԳՆ-ին, կօգտագործի այդ մարմնի հետ իր «կապերը», որպեսզի «վերացնի մրցակցությունը» [ԱՄԸ-ների կողմից առաջացրած] և հնարավորինս իր մենաշնորհը հաստատի շուկայում²⁹: Խնդիրն այս դեպքում այն է, որ քաղաքացիների կողմից վճարվող հարկային գումարները, որոնք հասարակական անվտանգության ապահովման համար հատկացվում են ոստիկանությանը, նպատակային չեն օգտագործվի: Դրա փոխարեն, իր ծառայությունները տրամադրելով, ինչպես յուրաքանչյուր այլ ԱՄԸ, ոստիկանությունը կվերահասցեագրի իր մարդկային, նյութական և ֆինանսական ռեսուրսները առևտրային պատվիրատուներին՝ ըստ էության շեղվելով լայն հանրության հանդեպ իր ունեցած պարտականություններից: Այս իրադրությունը փոխելու միակ եղանակը կլինի այն,

²⁹ Յունիջաթ, Ելենա և Մարկո Միլոշեվիչ, Պրեդրագ Պետրովիչ, Սոնյա Ստոյանովիչ, (2008), «Անվտանգության մասնավոր ընկերությունները Սերբիայում. բարեկամ թե՞ թշնամի», Քաղաքացիական-ռազմական հարաբերությունների կենտրոն, http://www.ccmr-bg.org/upload/document/0810211610_private_security_co.pdf. (կայքի վերջին մուտքը՝ 26/9/2009), էջ 77:

որ ոստիկանությանն արգելվել իր ծառայությունները մատուցել վճարող, մասնավոր պատվիրատուներին կամ զգալիորեն կրճատվել այդ ծառայությունների սպեկտրը:³⁰

Ի հավելումն, այն պետություններում, որտեղ առկա են մտերմիկ, ոչ պաշտոնական հարաբերություններ ոստիկանության և ԱՄԸ-ների տնօրենների միջև, որոնք իրենք ոստիկանական կամ ռազմական անցյալ ունեն, առկա է կոռուպցիայի ռիսկ: Որպես օրինակ օգտագործելով Բուլղարիայի իրավիճակը՝ Գունեվը նշում է, որ կոռուպցիան սովորաբար այնտեղ է, որտեղ առկա են մրցույթներ՝ շահաբեր պետական գնումների պայմանագրերի համար: ԱՄԸ-ներն այս դեպքում այդ պայմանագրերը ձեռք բերելու համար կաշառում են իրենց «կապերին»: Բարձրագույն մակարդակում, կոռուպցիան կարող է հանդես գալ «ազդեցության առուվաճառքի» տեսքով, երբ քաղաքական գործիչները հանդիսանում են ԱՄԸ-ների սեփականատերեր³¹: Այն պետություններում, որտեղ իրավիճակն այսպիսին է, և գործող օրենսդրությունը չի կարողանում միջոցներ ձեռնարկել այդպիսի գործունեության դեմ, քաղաքական գործիչը կարող է օգտագործել իր ազդեցությունը՝ ապահովելու, որ որոշ ԱՄԸ-ներ առավել խիստ կարգավորվեն, քան մյուսները՝ կախված իր գործարար շահից: Այլ տարբերակները ներառում են պետական գնումների պայմանագրերի ձեռքբերումը կառավարական այլ մարմինների վրա ազդեցություն գործելու՝ ներառյալ նաև կաշառելու միջոցով: Եվ վերջում, բայց ոչ պակաս կարևոր է այն, որ քաղաքական գործիչը խնդրում կամ հարկադրում է անվտանգության ծառայություն փնտրող գործարարին, պայմանագիր ստորագրել իր ԱՄԸ-ի հետ՝ ի հատուցում որոշ ծառայությունների³²:

ԱՄԸ-ներին լիցենզիա շնորհելու՝ պետության բացառիկ մենաշնորհի հետ կապված մեկ այլ խնդիրն այն է, որ հաճախ կարգավորող մարմինն չեն տրամադրվում իր աշխատանքի արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ հավելյալ ֆինանսական և/կամ մարդկային ռեսուրսներ: Արդյունքում, լիցենզիա ստանալու ընթացակարգը հաճախ երկարատև է և կարող է տնտեսապես վնասել այն ԱՄԸ-ներին, որոնք հենվում են շուկայի, այլ ոչ՝ պետական բյուջեի վրա: Դրանից բխող վտանգն այն է, որ ԱՄԸ-ները կարող են հակված լինել վարձելու աշխատակիցներ՝ առանց լիցենզիա ունենալու, պատվիրատուների հետ պայմանագրերը չկորցնելու նպատակով³³: Բնականաբար, երբ ընկերությունները վարձում են աշխատողների, որոնք ստուգված չեն իշխանությունների կողմից, պատասխանատու պաշտոնների են նշանակում նրանց և/կամ ապահովում զենքով, իրական վտանգ է առաջանում, որ քաղաքացիների անվտանգությունը կարող է հարցականի տակ դրվել: Աշխարհի տարբեր պետությունների նախադեպերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ պետական իշխանությունը բացառիկ պատասխանատվություն է կրում ԱՄԸ-ների կարգավորման համար, սակայն չունի բավարար ռեսուրսներ այդ աշխատանքի իրականացման համար, և չի կարող երաշխավորվել արդյունավետ վերահսկողություն³⁴:

Հիբրիդային կարգավորում

³⁰ Յունիջաթ և այլք, պար. 78 :

³¹ Գունեվ, Ֆիլիպ (2006), «Բուլղարիայի անվտանգության մասնավոր հատվածը», Ալեն Արայդենի և Սարինա Կապարինիի մոտ (խմբ.) «Մասնավոր դերակատարներ և անվտանգության կառավարում», se2.dcaf.ch/serviceengine/Files/DCAF/.../bm_yb_2006.pdf. (կայքի վերջին մուտքը՝ 15/9/2009), էջ 120:

³² Գունեվ, Ֆ. էջ 120:

³³ Յունիջաթ և այլք, պար. 75-76:

³⁴ Յունիջաթ և այլք, պար. 75-76 Եվ Դեյվիս, Ռոբերտ Ս. և Քրիստոֆեր Ու. Օրտիզ, Սարա Դադուշ, Ջեննի Այրիշ, Արթուր Ավարադո, Դայանա Դեյվիս, (2003), «Մասնավոր ոստիկանության հանրային հաշվետվողականությունը. դասեր Նյու Յորքից, Յոհաննեսբուրգից և Մեքսիկո Սիթիից», *Ոստիկանություն և հասարակություն*, 13 (2), էջ 202 Եվ Սթեննինգ, Ֆիլիպ Ս. (2000 թ սեպտեմբեր), «Մասնավոր ոստիկանության լիազորությունները և հաշվետվողականությունը», Քրեական քաղաքականության և հետազոտությունների եվրոպական հանդես, 8 (3), էջ 340 Եվ Գունեվ, Ֆ., էջ 117:

Կարգավորման բացառիկ լիազորությունները կառավարությանը կամ մասնավոր անվտանգության ոլորտին վերապահելն անարդյունավետ է վերահսկողության և հարկադրման, ինչպես նաև ԱՄԸ-ների և իրավապահ մարմինների միջև շահերի բախման տեսանկյունից: Այլընտրանք կարող է հանդիսանալ Միացյալ Թագավորությունում գործող կարգավորման հիբրիդային մոդելը: Անվտանգության ոլորտի մարմինը (ԱՌՄ), որը գործում է սկսած 2003 թ, անկախ մարմին է՝ ստեղծված կարգավորելու անվտանգության մասնավոր հատվածը և միաժամանակ զարգացնելու համագործակցությունն անվտանգությունն ապահովող պետական և մասնավոր մարմինների միջև: Այս մարմնի հիմնական պարտականությունն է ԱՄԸ-ների համար աշխատող բոլոր անհատների լիցենզավորումը և կամավոր հիմունքներով հաստատված ընկերությունների համակարգի կառավարումը, որին ԱՄԸ-ները կարող են միանալ՝ ոլորտի ներսում իրենց սեփական վարկը բարձրացնելու նպատակով՝ ԱՌՄ-ի կողմից սահմանված չափորոշիչների ցանկը պահպանելու պայմանով: Լիցենզիան տրվում է պայմանով, որ թեկնածուի քրեական անցյալի ամբողջական ստուգումն անցկացվի Քրեական տվյալների գրասենյակի կողմից, և որ վերջինս անցնի համապատասխան վերապատրաստում: ԱՌՄ-ն ունի բազում տեսուչներ, որոնք իրավունք ունեն ստուգելու կամավոր հիմունքներով հաստատված ընկերությունների համակարգում ընդգրկված ԱՄԸ-ների տարածքը՝ համոզվելու, որ անձնակազմը վավերական լիցենզիաներ ունի:³⁵

ԱՌՄ-ի օժանդակությամբ պետությունը «համագործակցում է անվտանգության ոլորտի հետ՝ փոփոխություններ ապահովելու հենց ներսից» կամ «վերափոխելու ոլորտի ինքնավերաբերությունը»³⁶: Այդ մասին է վկայում Մարմնի կառավարման վերին օղակի և խորհրդի կազմը, քանի որ երկուսն էլ կազմված են կառավարության կազմում, պետության իրավապահ մարմիններում և/կամ գործարար շրջանակներում՝ ներառյալ անվտանգության մասնավոր հատվածը, երկարատև մասնագիտական փորձ ունեցող անհատներից³⁷: Մասնագիտական փորձառության այս խառնուրդը նպաստավոր է և պետության և ոլորտի համար, քանի որ դա ապահովում է, որ երկուսի շահերն էլ ներկայացվեն հավասար և պատշաճ կարգով:

2001 թ Անվտանգության մասնավոր ոլորտի ակտը (հետայսու՝ Ակտը), որի միջոցով հիմնադրվել է ԱՌՄ-ն, Ներքին գործերի քարտուղարին (այն է՝ Ներքին գործերի նախարարին) լիազորում է ընդլայնել Մարմնի կարգավորման գործունեության սահմանները՝ ենթաօրենսդրական ակտերի միջոցով տարածելով այն անվտանգության ոլորտի այլ հատվածների վրա³⁸: Այս կարգը հնարավորություն է ընձեռում Ներքին գործերի քարտուղարին, հարկ եղած դեպքում, զգալի պետական ազդեցություն գործադրել ոլորտի կարգավորման վրա: Նախատեսվում է, որ Ակտը պետք է ճկուն լինի, քանի որ խորհրդարանը գիտակցում է, որ ԱՌՄ-ի աշխատանքն առաջընթաց է ապրում, և գուցե հարկ լինի փոփոխել գործող օրենքները և/կամ ավելացնել նորերը: Այս կարգը նաև հնարավորություն է տալիս խուսափելու այնպիսի հավանական իրավիճակից, որտեղ խորհրդարանը պետք է ավելի ուշ լրացուցիչ օրենսդրություն ընդունի: Օրինակ՝ Ներքին գործերի քարտուղարն իրավունք ունի փոխարինելու ԱՄԸ-ների կամավոր վերստուգման և հաստատման ներկա համակարգը

³⁵ Քրաուֆորդ, Ադամ, (2003), «Ոստիկանության գործելակարգը ՄԹ-ում. ոստիկանությունն ոստիկանությունից դուրս», Թիմ Նյուբերն, խմբ., *Ոստիկանության ձեռնարկ*, Uffculme Cullompton: Willan Publishing, էջ 151:

³⁶ Չեդներ, Լյուչիա, (2006) «Չեդները և անվտանգություն. շուկայի կառավարումն հանցագործությունների հսկողության նպատակով», Քրեաբանություն և քրեական պրոպագանդություն, 6(3), էջ 279:

³⁷ Անվտանգության ոլորտի մարմին (2009), «բարձր օղակի կառավարում», http://www.the-sia.org.uk/home/about_sia/sia_management/. (կայքի վերջին մուտքը՝ 10/9/2009) Անվտանգության ոլորտի մարմին, (2009), «խորհրդի անդամները», http://www.the-sia.org.uk/home/about_sia/sia_board/. (կայքի վերջին մուտքը՝ 10/9/2009):

³⁸ Բաթոն, Մարկ, (2007), «Եվրոպական անվտանգության մասնավոր հատվածի կարգավորման գնահատում եվրոպայում», Քրեաբանության եվրոպական հանդես, 4, էջ 115:

հարկադիր համակարգով, եթե համարի, որ դա ճիշտ է ապագայի համար: Այդուհանդերձ, Ներքին գործերի քարտուղարին՝ Ակտի պայմանների փոփոխություններ առաջարկելու և անվտանգության ծառայությունների պայմանների հետազոտություն անցկացնելու կամ օժանդակելու հարցում՝ ԱՌՄ-ն կառավարությունից անկախ է³⁹:

Այս մարմնի բոլոր անդամները նշանակվում են Ներքին գործերի քարտուղարի կողմից՝ առավելագույնը հինգ տարով: ԱՌՄ-ն ֆինանսավորվում է բացառապես Ներքին գործերի քարտուղարի կողմից Խորհրդարանի տրամադած ֆինանսական միջոցներով և պետք է ֆինանսական հաշվետվություն և տարեկան զեկույց ներկայացնի Խորհրդարանին⁴⁰: Ներքին գործերի քարտուղարին և ԱՌՄ-ին վերապահված իրավունքներն ու լիազորությունները Մասնավոր անվտանգության ակտը վերածում են մի մոդելի, որը հարգում է անվտանգության մասնավոր հատվածի շահերը՝ միևնույն ժամանակ հնարավորություն տալով, որպեսզի պետությունը որոշակի վերահսկողություն իրականացնի այդ ոլորտի նկատմամբ՝ ԱՌՄ-ի հանդեպ վերահսկողություն սահմանելու միջոցով: Այդուհանդերձ, այս մոդելում ևս հետազոտողները մի շարք խնդիրներ են արձանագրել Մարմնի ստեղծման օրվանից ի վեր այս վեց տարիների ընթացքում:

Հավանության արժանացած կապալառուի համակարգը, որը նախաձեռնվել է ԱՌՄ-ի կողմից, և որին ԱՄԸ-ները կարող են միանալ ոլորտի ներսում իրենց սեփական վարկը բարձրացնելու նպատակով՝ ԱՌՄ-ի կողմից սահմանված չափորոշիչների ցանկը պահպանելու պայմանով, համարվել է թույլ և անարդյունավետ՝ կանավորության սկզբունքի պատճառով: Վիճարկվում է, որ անվտանգության մասնավոր ոլորտում առկա մրցակցության բարձր մակարդակի պայմաններում որոշ ընկերություններ առաջ կանցնեն մյուսներից՝ խուսափելով այն ծախսատար չափորոշիչներից, որոնք պետք է պահպանեն հավանության արժանացած կապալառուները⁴¹:

Դեռ ավելին, ԱՌՄ-ի կարգավորման լիազորությունները տարածվում են լոկ ԱՄԸ-ներում ընդգրկված անհատների, այլ ոչ՝ ներքին անվտանգության պահապանների վրա, որոնցից չի պահանջվում լիցենզիա ունենալ: Սա համարվում է «եական բացթողում», քանի որ բացասաբար է անդրադառնում ամբողջ անվտանգության մասնավոր հատվածի հետևողական կարգավորման նպատակի վրա: Լիցենզիաների և վերապատրաստման մեծ ծախսերի պատճառով, որոնք հասնում են մինչև 1000 եվրոյի, որոշ պատվիրատուներ գալթակղվում են աշխատանքի ընդունելու ավելի էժան, լիցենզիա չունեցող ներքին աշխատողների և այդպիսով խուսափում կարգավորումից⁴²:

Ինչպես պետական կարգավորման և ինքնակարգավորման դեպքում, կարգավորման հիբրիդային համակարգը կարող է մաս անարդյունավետ լինել, երբ ընդունված չափորոշիչները պատշաճ կերպով չեն պարտադրվում: Այսպիսին է իրավիճակը ԱՌՄ-ի դեպքում, որը մեղադրվում է օրինախախտ խիստ պաշտպանության օպերատորների (ԽՊՕ) նկատմամբ քննություն և հետապնդում իրականացնելու հարցում բավարար քայլեր չձեռնարկելու մեջ: Համաձայն Լոնդոնի (ՄԹ) վերաբերյալ՝ Փեյթոնի ուսումնասիրության բացահայտումներին՝ ԱՌՄ-ն կենտրոնացնում է այն ԱՄԸ-ների մոնիթորինգի վրա, որոնք տրամադրում են պահապանների և պահակների ղեկավարման ծառայություններ, քանի որ դրանք ավելի հեշտ նկատելի են, քան ԽՊՕ-ները, որոնք, արդյունքում, բացահայտումներից կամ հետապնդումից զերծ են մնում: Հարցման մասնակիցների 94%-ը հաղորդել են,

³⁹ Ջեյսոն-Լլոյդ, Լեոնարդ (2003), «Բվազի-ոստիկանություն», Լոնդոն. «Cavendish Publishing», պար. 81-82:

⁴⁰ Ջեյսոն-Լլոյդ, Լ. (2003). էջ 82:

⁴¹ Բաթոն, 2007, էջ 115:

⁴² Բաթոն, էջ 115-116:

որ թիկնապահ աշխատելու ընթացքում իրենց երբևիցե չի մոտեցել ԱՌՄ-ն⁴³։ Այս բացահայտումները ողբալի են։ 2008 թ Մարմինն աշխատանքի է ընդունել ընդհանուր թվով 54 չափորոշիչների պահպանման և հարկադրման գծով աշխատողներ «մոտ 200,000 լիցենզավորման ենթակա պաշտոնների համար Միացյալ Թագավորության անհայտ թվով վայրերում»⁴⁴։

Մինչ ԱՌՄ-ն իրավասու է լիցենզիաներ հատկացնելու հարցում, այն նախընտրում է չհետապնդել օրինախախտներին՝ մեծ ծախսերից խուսափելու նպատակով⁴⁵։ Աննշան խախտումների համար ԱՌՄ-ն գրավոր նախազգուշացումներ է ուղարկում անհատներին։ Առավել լուրջ խախտումները կարող են պատճառ դառնալ լիցենզիայի կասեցման կամ մինչև վեց ամիս ազատազրկման և կամ 5000 ֆունտի (5500 եվրո) չափով տուգանքի համար։ Այսպիսով, 2008 թ մայիսի դրությամբ, անհատների դեմ հարուցված չորս գործերից երեքն ավարտվել են տուգանքով, իսկ մեկը՝ տուգանքով և պայմանական պաշտոնանկությամբ։ Խնդիրն այն է, որ անհատի լիցենզիայի կասեցումն արդյունավետ պատժատեսակ չէ, քանի որ նա կարող է շարունակել աշխատել որպես ներքին անվտանգության աշխատող, ինչի համար ներկայումս լիցենզիա չի պահանջվում։ Այն ԱՄԸ-ները, որոնք տրամադրում կամ կիրառում են լիցենզավորված աշխատակիցներ, կարող են քննության ենթարկվել Մարմնի կողմից, որը հետապնդում է իրականացում իր սեփական անունից և կարող է որպես պատիժ նշանակել մինչև հինգ տարի ազատազրկում և անսահմանափակ տուգանքներ։ 2008 թ մայիսի դրությամբ, ընդհանուր թվով յոթ հետապնդումներ են ավարտվել կամ ընթացել⁴⁶։ Այդուհանդերձ, ինչ վերաբերում է լիցենզիա ունեցող անհատ օրինախախտներին, միայն այն ԱՄԸ-ները, որոնք ԱՌՄ-ի հավանությանն արժանացած կապալառուներ են, կարող են հետապնդվել չափորոշիչներին չհամապատասխանելու պատճառով։ Սա, անշուշտ, զգալիորեն թուլացնում է ԱՌՄ-ի՝ որպես կարգավորող մարմնի արդյունավետությունը և պետք է վերանայվի՝ մեծացնելու Մարմնի վերահսկիչ դերը։

6. Եզրահանգում և առաջարկություններ

Հայաստանի անվտանգության մասնավոր հատվածը հետևողականորեն կարգավորված չէ։ ԱՄԸ-ների գործունեությունը չի վերահսկվում հատուկ օրենքով և որևէ ստուգման չի ենթարկվում, քանի որ ոլորտի վերահսկողության համար պատասխանատու մարմին չկա։

Ուսումնասիրության ընթացքում հարցաշարի պատասխանների գնահատմամբ բացահայտվել է, որ ԱՄԸ-ներում պրոֆեսիոնալիզմի բացակայություն է նկատվում աշխատակիցների վերապատրաստման, ընդունման, ինչպես նաև նրանց գործողությունների իրավաչափության մասին գիտելիքների ոլորտում։ Անվտանգության ոլորտի աշխատակիցների վերապատրաստման միասնական չափորոշիչներ չկան, ինչի արդյունքում

⁴³ Փեյթոն, Գլենն Ֆրեյզեր, (2007 թ ապրիլ), «Անվտանգության ոլորտի մարմնի ազդեցության գնահատում խիստ պաշտպանության ծառայողների օպերատիվ արդյունավետության վրա», Ամբոխի անվտանգության և դրա կառավարման հանդես, 1(1), էջ 6։

⁴⁴ Վերահսկողության ազգային գրասենյակ, (17-ը հոկտեմբերի, 2008 թ), «Անվտանգության ոլորտի կարգավորում», http://www.nao.org.uk/publications/0708/regulating_security_industry.aspx. (կայքի վերջին նվտքը՝ 11/9/2009), էջ 19։

⁴⁵ Փեյթոն, Գ. Ֆ., էջ 4։

⁴⁶ Վերահսկողության ազգային գրասենյակ, էջ 21։

ձևավորվել է մեթոդների և ուսումնական ծրագրերի մի լայն սպեկտր, որոնց միջոցով ընկերությունները վերապատրաստում են իրենց աշխատակիցներին, որպեսզի նրանք պատրաստ լինեն ստանձնելու պահապանի կամ խիստ պաշտպանության ծառայողի պարտականությունները: Քանի որ չկա մոնիթորինգի մարմին, որը կարող էր նվազագույն կրթական չափորոշիչներ սահմանել, չկա երաշխիք, որ վերապատրաստման ներկայիս մեթոդները պատշաճ են ԱՄԸ-ների աշխատակիցներին իրենց պարտականությունների կատարման համար նախապատրաստելու և/կամ նրանց շրջանում մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանքի պատասխանատվություն սերմանելու համար: Քրեական անցյալի հարցում Հայաստանի իշխանություններից ստուգումներ ստանալու հետ կապված դժվարություններն էլ ավելի են վատթարացնում իրավիճակը: ԱՄԸ-ների իրավունքները և պարտականությունները սահմանող իրավական չափորոշիչների բացակայությունը հանգեցրել է ոլորտում անորոշ դրության, իսկ որոշ դեպքերում թերևս նպաստել օրինախախտումների կատարմանը (օրինակ՝ խուզարկության և ձերբակալության լիազորությունների մասով):

Սա նաև վերաբերում է ԱՄԸ-ների կողմից քաղաքացիական գեների (հատկապես գազային ատրճանակների) տիրապետման և օգտագործման կարգավորման իրավական պրակտիկային: Գազային ատրճանակների՝ գեների սեփականատիրոջից առ գործադրողը վերագրանցման գործընթացն ունակությունների պատճառ է հանդիսանում և անտեղի բարդացնում ԱՄԸ-ների գործունեությունը: Քանի որ հարցմանը մասնակցած ԱՄԸ-ներից և ոչ մեկը երբևէ պաշտոնական ստուգում չի անցել, դժվար է ապացուցել, որ գազային ատրճանակ ունեցող բոլոր անձինք մշտապես հետևել են պահանջվող իրավական քայլերին:

Հարցմանը մասնակցած ԱՄԸ-ների մեծամասնությունը բավարարված չեն իրենց այժմյան իրավական կարգավիճակով այն պատճառով, որ իրենց գործողությունները կարգավորող հստակ կանոններ գոյություն չունեն: Նրանց կարծիքով «Թիկնագորային գործունեության մասին» օրինագծի վերջին տարբերակն անավարտ և անորոշ է: Այնուամենայնիվ, հարցմանը մասնակցած բոլոր ԱՄԸ-ները կուզենային ուղղակիորեն հաղորդել «Թիկնագորային գործունեության մասին» ներկայիս օրինագծի կատարելագործմանն ուղղված իրենց մտահոգություններն ու առաջարկությունները ՀՀ ԱԺ-ի Պաշտպանության, ազգային անվտանգության և ներքին գործերի մշտական հանձնաժողովին: Երկու կողմերն էլ արդեն համաձայնել են մի խորհրդակցական նիստ գումարել 2009 թ հոկտեմբերին:

Հաշվի առնելով ԱՄԸ-ների գործունեության մասին տեղեկությունները, որոնք ձեռք են բերվել ուսումնասիրության հարցաշարի պատասխանների, ինչպես նաև «Թիկնագորային գործունեության մասին» օրինագծի վերաբերյալ ոլորտի դերակատարներից ստացված դիտողությունների գնահատման արդյունքում՝ կարելի է եզրակացնել, որ Հայաստանի անվտանգության մասնավոր հատվածի կարգավորման առնչությամբ հնչած կոչերն արդարացված են:

Այս գեկույցում քննության առնված կարգավորման մեխանիզմները (այն է՝ ոլորտի ինքնակարգավորում, կառավարության կարգավորում և հիբրիդային կարգավորում) հիմնված են միջազգային լավագույն գործելակարգերի վրա: Այս երեքը միասին խորհրդարանական հանձնաժողովին կարող են առաջարկել մտքերի մի լայն շրջանակ, ինչի արդյունքում կարելի է մշակել Հայաստանի համար համապատասխան կարգավորման մոդելը: Պետության և ոլորտի մակարդակում համաժամանակյա կարգավորումը բավարար մարդկային և ֆինանսական ռեսուրսների առկայության պարագայում կարող է ապահովել անվտանգության մասնավոր հատվածի հետևողական վերահսկողություն:

Առաջարկություններ

Խորհրդարանական հանձնաժողովին

- Հայաստանում կարելի է ստեղծել կարգավորման մարմին՝ հիմնված Անվտանգության ոլորտի բրիտանական մարմնի մոդելի վրա, որը պատասխանատու կլինի անվտանգության մասնավոր ոլորտի բոլոր ընկերությունների և անհատների պարտադիր լիցենզավորման համար:
- Այդ մարմնի ավագ ղեկավարությունը և խորհուրդը կարող են որպես ներկայացուցիչներ ունենալ այնպիսի անձանց, ովքեր կառավարությունում, պետության իրավապահ մարմիններում և անվտանգության մասնավոր ոլորտում աշխատանքի երկարատև փորձ ունեն՝ ապահովելու ինչպես ոլորտի, այնպես էլ պետության շահերի հավասարաչափ և պատշաճ ներկայացվածությունը:
- Այդ մարմինը կարող է մշակել պարտադիր վարքականոն, որը կսահմանի վերապատրաստման նվազագույն չափորոշիչները, բոլոր ԱՄԸ-ների աշխատակիցների կրթության համար պատասխանատու հաստատությունները (պետական կամ մասնավոր), վերահսկողության իրականացման կարգը, ինչպես նաև պատժատեսակները:
- Կարճատև և մատչելի լիցենզավորման գործընթացը կնվազեցնի շուկայական ճնշումների պատճառով ԱՄԸ-ների կողմից անօրինական գործունեություն ծավալելու հետ կապված ռիսկերը:
- Այդ մարմինն բավական մարդկային և նյութական ռեսուրսների տրամադրումը ցանկալի է՝ ապահովելու սահմանված չափորոշիչների կիրառումը:
- Քրեական տվյալների գրասենյակի ստեղծումը, որը անվանական վճարի դիմաց կիրականացնի աշխատակցի անցյալի ստուգումներ ԱՄԸ-ների համար, կարող է զգալիորեն մեծացնել անվտանգության մասնավոր հատվածի աշխատակիցների որակը:
- Քաղաքացիական զենքի (օրինակ՝ գազային ատրճանակների) լիցենզավորման և վերագրանցման գործընթացը կարելի է պարզեցնել՝ նվազեցնելու այն հավանական ռիսկը, որ ԱՄԸ-ները կարող են առանց պատշաճ լիցենզիայի զենք կցել իրենց այս կամ այն աշխատակցին:
- ՈՊՊԾ-ի և անվտանգության մասնավոր հատվածի համար հստակ ուղեցույցների սահմանում այն ծառայությունների մասով, որ նրանցից յուրաքանչյուրը կարող է տրամադրել մասնավոր պատվիրատուներին, ինչը կարող է կրճատել այս երկուսի միջև մրցակցության ռիսկերը: Սա կարող է հանգեցնել նաև վստահության և համագործակցության ամրապնդմանը:
- Կարելի է քննություն իրականացնել՝ ճշգրտելու մի ԱՄԸ-ի կողմից բարձրաձայնված այն մեղադրանքը, որ լավ կապեր ունեցող այն անձինք, ովքեր անձնական պաշտպանության կարիք ունեն, կարող են ընդունել իրենց մտերիմներին ՈՊՊԾ, որպեսզի վերջիններս ծառայողական զենք ստանան: Քննությունը կարող է կենտրոնանալ այս գործընթացի իրավաչափության և դրա հետ կապված էթիկայի չափորոշիչների վրա:
- Խորհրդարանական հանձնաժողովը կարող է ուսումնասիրել, թե արդյոք մասնավոր անվտանգության աշխատակիցների աշխատավարձերն ապահովում են այն նվազագույնը, որը թույլ կտա ԱՄԸ-ներին զերծ մնալ պատվիրատուների հետ իրենց սեփական աշխատակիցների հաշվին պայմանագրեր ստորագրելուց:
- Ապահովագրությունը կարելի է պարտադիր դարձնել ԱՄԸ-ների բոլոր աշխատակիցների համար, երբ նրանք ծառայության մեջ են: ԱՄԸ-ների՝ վտանգավոր իրադրությունները լուծելու նպատակով ֆիզիկական ուժ գործադրող աշխատակիցները կարող են լուրջ ֆիզիկական և/կամ հոգեկան վնաս հասցնել ինչպես տուժածներին, այնպես էլ մեղավորներին:

ԱՄԸ-ների.

- Հայաստանում կարելի է ստեղծել ոլորտի արհեստակցական միություն, որը բոլոր ԱՄԸ-ների շահերը և մտահոգությունները կներկայացնի կառավարությանը:
- Այս արհեստակցական միությունը կարող է մշակել միասնական և պարտադիր վարքականոն, որը կսահմանի, թե ինչպես են իր անդամները ենթարկվելու վերահսկողության և հաշվետվողականության, ինչպիսի պատժատեսակներ են կիրառվելու այդ վարքականոնը խախտող անդամների նկատմամբ, և ինչպես են ընկերությունները շահելու ինքնակարգավորումից:
- Ինքնակարգավորմանը խստորեն հետևելը կարող է թույլ տալ անվտանգության մասնավոր ոլորտին համոզելու օրենսդրին կողմից արդեն իսկ հաստատված կանոնները՝ չնչին փոփոխություններով կամ առանց դրանց՝ դրանով իսկ խուսափելով առավել խիստ պետական կարգավորումից:

ԵԱՀԿ-ի երևանյան քրասենյակին.

- Անհրաժեշտության դեպքում, ԵԱՀԿ-ի գրասենյակը կարող է միջազգային փորձագետ հրավիրել, որը կօժանդակի խորհրդարանական հանձնաժողովին Հայաստանի անվտանգության մասնավոր հատվածի պատշաճ կարգավորում սահմանելու գործում:
- Արաբկիր համայնքում իր Համայնքային ոստիկանության ծրագրի շրջանակներում՝ ԵԱՀԿ-ի գրասենյակը կարող է աշխատանքային քննարկումներ կազմակերպել, որոնց կմասնակցեն ոստիկանությունը և ոլորտում ակտիվ ԱՄԸ-ները՝ ամրապնդելու փոխվստահությունը, փոխադարձ հարգանքը և ընդգծելու անվտանգության երկու մատակարարների միջև համագործակցության անհրաժեշտությունը:
- Կարելի է միջազգային խորհրդաժողով հրավիրել, որտեղ անցումային և կայացած ժողովրդավարական պետությունների կարգավորողները և ոլորտի ներկայացուցիչները կառաջարկեն լուծումներ, թե ինչպես անվտանգության մասնավոր հատվածում պայքարել կոռուպցիայի դեմ, խուսափել ոստիկանության և ԱՄԸ-ների միջև առկա մրցակցությունից և մեծացնել վերահսկողության մակարդակը:

Օգտագործված աղբյուրների ցանկ

Բեդկյան, Աստղիկ (24-ը փետրվարի, 2006 թ), «Կառավարությունն ընդդեմ մասնավոր թիկնապահների օրինականացման», Armtown, <http://www.armtown.com/news/en/rfe/20060224/200602242/>. (վերջին անգամ կայք մուտք է գործվել 26/5/2009),

Բորն, Հանս և Մարինա Կապարինի, Էդեն Քոլ, (2006), «Անվտանգության մասնավոր ընկերությունների կարգավորում. կարգավիճակ և հեռանկարներ, Քրեական խնդիրների եվրոպական կոմիտե», Եվրոպայի խորհուրդ, Քրեական խնդիրների եվրոպական կոմիտե, [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/steering_committees/cdpc/Documents/pc-pm%20\(2006\)%2001%20%20e%20\(regulating%20private%20security%20companies\).pdf](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/steering_committees/cdpc/Documents/pc-pm%20(2006)%2001%20%20e%20(regulating%20private%20security%20companies).pdf). (կայքի վերջին մուտքը՝ 15/09/2009),

Բաթոն, Մարկ, (2007), «Եվրոպական անվտանգության մասնավոր հատվածի կարգավորման գնահատում եվրոպայում», Քրեաբանության եվրոպական հանդես, 4, 109-128,

Բուզատու, Ան-Մարի (30-ը սեպտեմբերի, 2008 թ), «ՊԱՄԸ-ների կարգավորման եվրոպական գործելակարգեր և միջազգային իրավական փաստաթղթերի միջոցով ՊԱՄԸ-ների կարգավորման մասին առաջարկություններ», Զինված ուժերի ժողովրդավարական վերահսկողության ժնկի կենտրոն (DCAF), http://www.unwg.rapn.ru/en/analytics/Expert_Paper_-_Buzatu_Regulatory_Approaches_to_PMSC2.pdf, (կայքի վերջին մուտքը՝ 8/09/2009),

«CoESS & Uni Europa» (2003 թ հուլիս), «Վարքագծի և էթիկայի կանոններ անվտանգության մասնավոր հատվածի համար», www.coess.org/documents/code_of_conduct.pdf. (կայքի վերջին մուտքը՝ 28/9/2009),

Հրաձգային և փոքր տրամաչափի զենքերի հսկողության Հարավ-Արևելյան Եվրոպայի կենտրոն (SEESAC) (2006 թ հուլիս), «Անվտանգության մասնավոր ընկերությունների Սարայեվոյի վարքագծի կանոնները», <http://www.saferworld.org.uk/images/pubdocs/Code%2520of%2520conduct.pdf>

Քրաուֆորդ, Ադամ, (2003), «Ոստիկանության գործելակարգը ՄԹ-ում. ոստիկանություն ոստիկանությունից դուրս», Թիմ Նյուբերն, խմբ., *Ոստիկանության ձեռնարկ*, Uffculme Cullompton: Willan Publishing,

Քուբեր, Ուենդի և Թիմ Քիբլի և Յուստյանա Սուսլա, (2003 թ սեպտեմբեր), «Մասնավոր անվտանգության կանադական կարգավորում», Իրավունքի սոցիոլոգիայի միջազգային հանդես, 31 (3), 239-265,

Դեյվիս, Ռոբերտ Ս. և Քրիստոֆեր Ու. Օրտիզ, Սարա Դադուշ, Ջեննի Այրիշ, Արթուրո Ալվարադո, Դայանա Դեյվիս, (2003), «Մասնավոր ոստիկանության հանրային հաշվետվողականությունը. դասեր Նյու Յորքից, Յոհաննեսբուրգից և Մեքսիկո Սիթիից», *Ոստիկանություն և հասարակություն*, 13 (2), 197-210,

դը Նեվերս, Ռենե, (2008 թ օգոստոս), «Վստահիր, բայց ստուգիր. ինքնակարգավորման արդյունավետությունն անվտանգության մասնավոր ոլորտի համար», http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/7/9/0/5/p279054_index.html. (կայքի վերջին մուտքը՝ 10/9/2009),

Գունեվ, Ֆիլիպ (2006), «Բուլղարիայի անվտանգության մասնավոր հատվածը», Ալեն Արայդենի և Մարինա Կապարիմիի մոտ (խմբ.) «Մասնավոր դերակատարներ և անվտանգության կառավարում», se2.dcaf.ch/serviceengine/Files/DCAF/.../bm_yb_2006.pdf. (կայքի վերջին մուտքը՝ 15/9/2009),

Գանինգհամ, Նիլ և Ջոզեֆ Ռիս, (1997 թ հոկտեմբեր), «Ոլորտի ինքնակարգավորում. ինստիտուցիոնալ հեռանկար», *Իրավունք և քաղաքականություն*, 19 (4), էջ 364-414,

Հովհաննիսյան Իրինա, (22-ը ապրիլի, 2009 թ), «Հայ պատգամավորների թիկնապահները ձերբակալվել են ճանապարհատրանսպորային կանոնները

խախտելու համար», <http://www.armenialiberty.org/content/article/1613921.html> (կայքի վերջին մուտքը՝ 26/05/2009),

Ջեյսոն-Լլոյդ, Լեոնարդ (2003), «Քվազի-նստիկանություն», London: Cavendish Publishing,

Քինգ, Էնդրյու Ա և Մայքլ Ջ. Լենոքս, (2000 թ օգոստոս), «Ոլորտի ինքնակարգավորում առանց պատժատեսակների. Քիմիական արդյունաբերության պատասխանատու հոգածություն ծրագիրը», Կառավարման սկադեմիայի հանդես, 43(4), 698-716,

Վերահսկողության ազգային գրասենյակ, (17-ը հոկտեմբերի, 2008 թ), «Անվտանգության ոլորտի կարգավորում», http://www.nao.org.uk/publications/0708/regulating_security_industry.aspx. (կայքի վերջին մուտքը՝ 11/9/2009),

Now Public, (24-ը օգոստոսի, 2007 թ), «Թիկնապահները ծեծկռտուք են սարքում Երևանում», <http://www.nowpublic.com/bodyguards-fight-yerevan>. (կայքի վերջին մուտքը՝ 20/05/2009),

Օ'Քոննոր, Դենիել և Ռենդի Լիպպերտ, Քելլի Գրինֆիլդ և Ֆիլ Բոյլ, (2004 թ հունիս), ««Հանգիստ հեղափոխությունից» հետո. Օնթարիոյի պայմանագրային անվտանգության գործակալությունների ինքնակարգավորումը», Ոստիկանություն և հասարակություն, 14(2), 138-157,

Օգուս, Էնթոնի, (1995) «Ինքնակարգավորման վերաիմաստավորում», Իրավաբանական ուսումնասիրությունների Օքսֆորդի հանդես, 15 (1), 97-108,

Փեյթոն, Գլենն Ֆրեյզեր, (2007 թ ապրիլ), «Անվտանգության ոլորտի մարմնի ազդեցության գնահատում խիստ պաշտպանության ծառայողների օպերատիվ արդյունավետության վրա», Ամբոխի անվտանգության և դրա կառավարման հանդես, 1(1), 4-8,

Փիրսոն, Ռուբ և Ջիլ Սեյֆանգ, (2001), «Նոր հույս թե՞ կեղծ արևամուտ. Վարքագծի կամավոր կանոններ, աշխատանքի կարգավորում և սոցիալական քաղաքականություն գլոբալացվող աշխարհում», Համաշխարհային սոցիալական քաղաքականություն, 1 (1), 49-78,

Փերսի, Սարա, (2006), «Ոչ պաշտոնական կարգավորում», Adelphi Series, 46 (384), 53-61,

ՀՀ ԱԺ-ի Պաշտպանության, ազգային անվտանգության և ներքին գործերի մշտական հանձնաժողով, (2009), «Թիկնազորային գործունեության մասին» օրինագիծ,

ՀՀ ԱԺ-ի Պաշտպանության, ազգային անվտանգության և ներքին գործերի մշտական հանձնաժողով, (1998 թ հուլիս), «Ձենքի մասին» ՀՀ օրենք,

Անվտանգության ոլորտի մարմին (2009), «բարձր օդակի կառավարում», http://www.the-sia.org.uk/home/about_sia/sia_management/. (կայքի վերջին մուտքը՝ 10/9/2009),

Անվտանգության ոլորտի մարմին, (2009), «Խորհրդի անդամները», http://www.the-sia.org.uk/home/about_sia/sia_board/. (կայքի վերջին մուտքը՝ 10/9/2009),

Սմբատյան, Հասմիկ (13-ը մարտի, 2009 թ), «Հայ ֆոտոլրագրողը դաժանաբար ծեծի է ենթարկվել ԲՈՒՀ-ում տեղի ունեցած վիճաբանության ժամանակ», http://www.rferl.org/content/Armenian_Photojournalist_Severely_Beaten_In_University_Dispute/1509708.html (կայքի վերջին մուտքը՝ 20/05/2009),

Հրաձգային և փոքր տրամաչափի զենքերի հսկողության Հարավ-Արևելյան Եվրոպայի կենտրոն (SEESAC), (2005 թ օգոստոս), «ՀՓՏԶ-ները և անվտանգության մասնավոր ընկերությունները Հարավ-Արևելյան Եվրոպայում. Անվտանգության բացակայության պատճառներ թե՞ հետևանքներ», http://www.saferworld.org.uk/images/pubdocs/SALW_and_PSCs.pdf (կայքի վերջին մուտքը՝ 10/07/2009),

Սթեննինգ, Ֆիլիպ Ս. (2000 թ սեպտեմբեր), «Մասնավոր ոստիկանության լիազորությունները և հաշվետվողականությունը», Քրեական քաղաքականության և հետազոտությունների եվրոպական հանդես, 8 (3), 325-352,

Յունիշաթ, Ելենա և Մարկո Միլոշեվիչ, Պրեդրագ Պետրովիչ, Սոնյա Ստոյանովիչ, (2008), «Անվտանգության մասնավոր ընկերությունները Սերբիայում. բարեկամ թե՞ թշնամի», Քաղաքացիական-ռազմական հարաբերությունների կենտրոն, http://www.ccmr-bg.org/upload/document/0810211610_private_security_co.pdf. (կայքի վերջին մուտքը՝ 26/9/2009),

Ջեդներ, Լյուչիա, (2006) «Հեղինդուկ անվտանգություն. շուկայի կառավարում հանցագործությունների հսկողության նպատակով», Քրեաբանություն և քրեական արդարադատություն, 6(3), 267-288